

## PAPER DETAILS

TITLE: PIETRO LUPIS VALENTIANO`NUN ITALYANCA-TÜRKÇE SÖZLÜĞÜ ÜZERİNE  
(1520-1527

AUTHORS: Ömer YAGMUR

PAGES: 159-188

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2034299>

## PIETRO LUPIS VALENTIANO'NUN İTALYANCA-TÜRKÇE SÖZLÜĞÜ ÜZERİNE (1520-1527)

*On Pietro Lupis Valentiano's Italian-Turkish Dictionary (1520-1527)*

Ömer YAĞMUR\*

*Gazi Türkiyat, Güz 2016/19: 159-188*

**Öz:** Bu çalışma 1520'li yıllarda basılmış bir İtalyanca-Türkçe sözlük üzerine yapılmıştır. Yazarı bir İspanyol Yahudisi olan Pietro Lupis Valentiano 1492 yılından itibaren İtalya'nın kuzey topraklarında yaşamış bir tüccardır. Balkanlarla ticareti neticesinde Hırvatçanın ilk İtalyanca-Hırvatça sözlüğü ile Batı Türkçesinin Latin harfleri ile basılmış en erken çeviri yazılı sözlüğü kabul edilebilecek İtalyanca-Türkçe sözlüğü hazırlamıştır. Çalışma, eserin Bayerische Staatsbibliothek'te bulunan baskısı üzerine yapılmış ve bu nüsha Adamović'in 1975'te yayımladığı British Museum baskısı ile karşılaştırılmıştır. Ayrıca Pietro Lupis'te geçen Türkçe kelimeler madde başına alınmak suretiyle bir sözlük hazırlanmıştır. Bu sözlükteki bazı Türkçe ve alıntı kelimeler dönemin diğer çeviri yazılı metinleri ile karşılaştırılarak kelimelerin XVI. yüzyıl Osmanlı Türkçesindeki telaffuzlarına dikkat çekilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** sözlükçülük, sözlükler, Osmanlı Türkçesi, İtalyanca, Pietro Lupis Valentiano, Osmanlı Türkçesi çeviri yazılı metinleri.

**Abstract:** This article discusses an Italian-Turkish transcriptiontext written in 1520's. The author, a Spanish Jewish Pietro Lupis Valentiano, was a merchant who lived in the western part of Italy after 1492. As a result of trading with Balkans he penned the first Italian-Croatian and an Italian-Turkish dictionary which can be accepted as the earliest transcriptiontext in a dictionary form of Western Turkish in Latin script. The work was created on Bayerische Staatsbibliothek copy and it was compared with British Museum copy published by Adamović in 1975. Besides, a dictionary was arranged by taking the Turkish words which are in Pietro Lupis to the entries. Comparing some Turkish words and borrowings in the dictionary with the other transcriptiontexts in the same period were drawn attention to the pronunciations of the words in the XVIth century Ottoman-Turkish.

**Keywords:** history of lexicography, dictionaries, Ottoman-Turkish language, Italian language, Pietro Lupis Valentiano, transcriptiontexts of Ottoman-Turkish.

---

\* Yrd. Doç. Dr., Abant-İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, Bolu/TÜRKİYE; Visiting Researcher, Università Ca' Foscari Dipartimento di Studi sull'Asia e sull'Africa Mediterranea, omeriyagmur@gmail.com. Gönderim Tarihi: 11.12.2015. Kabul Tarihi: 16.03.2016. Bu çalışma 2219-Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Bursu kapsamında TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir.

## Giriş

Bugüne kadar tespit edilen erken dönem çeviri yazılı metinlerin birçoğu genellikle İtalyanlar tarafından ya da İtalya topraklarında yazılmıştır. Bunun en önemli nedeni ticaret bakımından hatırı sayılı bir üne sahip Venedik, Ceneviz, Floransa hattındaki İtalyan şehir devletlerinin erken dönemlerden itibaren Türklerle iletişim hâlinde olmalarıdır. Venedikliler Osmanlılardan çok daha önce Selçuklular, Menteşeoğulları ve Aydınoğulları ile ticari ilişki kurmuşlar, çeşitli ticaret anlaşmaları yapmışlardır (Pedani 2010: XIII). XIII. yüzyıl başlarında Lâtinlerin elindeki Antalya limanına Anadolu'dan sevk edilen tüccar mallarına zorluk çıkarılması nedeniyle Selçuklu hükümdarı Gıyâsüddin Keyhüsrev 1206 yılında Antalya'yı fethetmiş (Uzunçarşılı 1988: 3,4), sonrasında Venedikliler ile bir ticaret anlaşması imzalamıştır. 1220 yılında yenilenen anlaşma ile Venedikliler Keykavus'tan Antalya limanında yapacakları ticarete binaen ayrıcalıklar elde etmiş, normal koşullarda %10 olan gümrük vergisini %2'ye indirmeyi başarmışlar ve tüccarların malları ve canları için güvence almışlardır. Bunların yanı sıra tahıl ve işlenmiş dahi olsa kıymetli taşlar, madenler vergiden muaf tutulacak ve hatta Venediklilerin kendi arasındaki anlaşmazlıklar için yargı özerklikleri bulunacaktı (Cahen 2012: 126). Bizans döneminde ise Venedikliler için İstanbul'da bugün Bal Kapanı Hanı'nda kalıntıları görülebilen, Eminönü civarında bir mahalle tahsis edilmişti (Pedani-Bortolozzo 2010: 24). İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı Devleti ile 18 Nisan 1454'te imzalanan antlaşmaya göre kendilerine İstanbul'da bir yer gösterilmeyecek, fakat şehirde bir balyos bulundurabilecekler ve %2'lik bir vergi ile İstanbul limanına serbest giriş-çıkış yapabileceklerdi (İnalçık 2013: 40). Bu tarihten sonra Venedikliler bugün İtalyan elçiliğinin bulunduğu yerde, Galata'da (Pera) ikamet etmeye başlamışlardır. Diğer yandan İtalyan yarımadasındaki ticaretin tek yönlü olmadığı, 1400'lü yıllardan itibaren Osmanlı tüccarlarının da Venedik'e ticari mallar getirip sattıkları tahmin edilmektedir. Önceleri pansiyonlarda kalan bu tüccarlar 1621 yılından itibaren Venedik Cumhuriyeti'nin Canal Grande üzerinde kendilerine tahsis ettiği Fondaco dei Turchi adlı binada kalmaya başlamışlardır (Pedani-Bortolozzo 2010: 24). 1463'teki Osmanlı-Venedik savaşıyla birlikte Venedik'e verilen imtiyazlar Floransa ve Dubrovnik'e de tanınmış, 1569'da yapılan Osmanlı-Fransız kapitülasyon antlaşmasına kadar Batı ile ticaret başta Venedik olmak üzere İtalyan şehir devletleri ile yürütülmüştür (İnalçık 2009: 141-3). Dolayısıyla İtalyanlar tarafından yazılan çeviri yazılı metinler bir tesadüfün eseri olmayıp özellikle pratik konuşma dilini aksettiren, onların ticaret yaptıkları kişilerle asgari seviyede anlaşabilecekleri günlük konuşma kelimeleri ile oluşturulmuştur.

İtalyanlar tarafından kaleme alınan çeviri yazılı metinler arasında en erken dönemde yazılmış olarak bugün yazma hâlinde Floransa Milli Kütüphanesinde bulunan ve 1533 yılında hazırlandığı düşünülen Floransalı Filippo Argenti'nin

*Regola del parlare turcho*'su zikredilebilir. Fakat biraz daha geriye gidildiğinde 1520-1527 tarihlerinde yazıldığı tahmin edilen Pietro Lupis'in *Opera Nova... La qual insegna a parlare Turchefco* adlı sekiz sayfalık İtalyanca-Türkçe sözlüğü karşımıza çıkar. Bir İspanyol Yahudisi olduğu düşünülen Pietro Lupis (Lópes) Valentiano 1492 yılında İspanya'dan kaçıp İtalya'ya yerleşmiştir. 1527 yılında hazırladığı *Opera Nvova Che Insegna a Parlare la Lingva Schiavonescha alli Grandi alli Picoli et alle Donne* adlı İtalyanca-Hırvatça sözlüğü Hırvatçanın ilk sözlüğü olarak gösterilmektedir (Filipović 1986: 65-6). Bu dört varaklık kitapçığın ikinci sayfasında bulunan İtalyanca ön sözden onun bir tüccar olduğunu ve sözlük vasıtasıyla Hırvatistan, Sırbistan, Arnavutluk, Türkiye, Macaristan, Bohemya gibi ülkelerde bulunan tüccarlara ve gezginlere yardım etmeyi amaçladığını öğrenmekteyiz (Valentiano 1527: II). Kullandığı İtalyanca Floransa, Siena, Udine (Venedik ve Trento) hattında XVI. yüzyılda konuşulan İtalyancayı ve bölgenin tipik ağız özelliklerini yansıtmaktadır (Filipović 1986: 66) ve muhtemelen kendisi bu bölgede İtalyancayı öğrenmiş ve yaşamıştır.

İtalyanca-Hırvatça hazırlanan sözlükle aynı amaca hizmet etmek üzere basıldığı anlaşılan *Opera Nova...La qual insegna a parlare Turchefco*'nun ilk sayfasında yazar ve eserin ismi dışında bir bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle Münih Bayerische Staatsbibliothek'te 4 Polygl. 27<sup>a</sup>'da bulunan eserle ilgili katalogta verilen 1520 basım tarihinin sadece tahminî olduğu söylenebilir. İki sütun hâlinde İtalyanca-Türkçe basılan sözlükte 237 Türkçe madde başı bulunmaktadır ve bunların çok azı cümle formundadır. Madde başları iki başlık altında toplanmıştır. *Quefti fono li nomi de diuerse cofe* başlığında alıntı ve alıntı olmayan Türkçe kelimeler ve nadiren fiiller, *Questi sono li numeri Turchefchi* başlığı altında ise Türkçe sayılar verilmiştir. *La qual insegna a parlare Turchefco* üzerinde detaylı bir dil incelemesini 1975 yılında Milan Adamović yapmıştır. "Ein Italienisch-Türkisches Sprachbuch Aus Den Jahren 1525-1530" başlıklı çalışma eserin British Museum'da bulunan fakat üzerinde yazarı hakkında bilgi olmayan tahminen 1530 yıllarına ait nüshası (British Museum 1171 C.32 '09') üzerine yapılmıştır. Bu nedenle ilgili makalede Adamović, eserin adı dışında herhangi kesin bilgiye ulaşamamıştır. Diğer yandan, Adamović aynı kütüphane kataloglarında (British Museum General Catalogue of Printed Books, Vol. 175, London 1963, s. 760) kayıtlı 1525 yılından önceye ait daha eski bir nüshanın olduğunu belirtse de bunun II. Dünya Savaşı yıllarında zarar gördüğünü bildirir (ITS 15).

Her ikisi için kesin bir basım tarihinden ve yerinden bahsedilemeyen British Museum (BM) ve Bayerische Staatsbibliothek (BS) nüshalarında özellikle Türkçe kelimelerin imlalarındaki yer yer değişiklikler dikkat çekicidir.<sup>1</sup> Bunun yanı sıra,

<sup>1</sup>BS ve BM nüsha farkları için *Bayerische Staatsbibliothek Metni* başlığına bakınız.

ortak kelimeler dışında, bir nüshada olup diğerinde olmayan İtalyanca ve Türkçe kelimeler mevcuttur:

| Sadece BS'de     |             | Sadece BM'de            |                                        |
|------------------|-------------|-------------------------|----------------------------------------|
| vn giouine       | ighit       | Lazaro                  | giudam <i>cudam</i>                    |
| vn vecchio       | coge        | o le belle tette        | memelerimber                           |
|                  |             |                         | 'd. memelerin ber'                     |
| vna vecchia      | chari       | cuore mio               | beben iuregum                          |
|                  |             |                         | 'd. benem iuregum <i>benem yuregum</i> |
| vna giouine      | chis        | chi te feci tanto bella | negofelfi                              |
|                  |             |                         | 'ne gozelsi[n]                         |
| pidochio         | bith        | uorrei che veniffi      | benumele bir cheze atfan 'd.           |
|                  |             | vna fira a dormire      | benumele bir cheze iatfan              |
|                  |             | meco                    | <i>benumele bir kece yatsan'</i>       |
| pulisi           | pirhe       | judio                   | cifu 'd. cifut <i>çifut</i>            |
| anedra           | ordec       | domenica                | pafurgur                               |
|                  |             |                         | 'd. pafargun <i>pazargun</i>           |
| zucche           | chabach     | luni                    | pafarertefi <i>pazartesi</i>           |
| verze            | lana        | mercordi                | fale <i>sale</i>                       |
| bona vita        | falamelech  | marti                   | befembe <i>besembe</i>                 |
| olio de oliua    | zeitiniach  | giouedi                 | chiarfemba <i>çarsemba</i>             |
| vino             | farap       | uenardi                 | giuma <i>cuma</i>                      |
| bichiere         | cadach      | sabbato                 | giumaertefi <i>cumaertesi</i>          |
| bocale           | bardach     |                         |                                        |
| melon            | carpac      |                         |                                        |
| cocomero         | quiar       |                         |                                        |
| ste con dio      | alafmarladi |                         |                                        |
| cinquanta vno    | eli bir     |                         |                                        |
| cinquanta doi    | eli chi     |                         |                                        |
| cinquanta tri    | eli vz      |                         |                                        |
| cinquanta quatro | eli durt    |                         |                                        |
| cinquanta cinque | eli bes     |                         |                                        |
| cinquanta sei    | eli alti    |                         |                                        |
| cinquanta sette  | eli ied     |                         |                                        |
| cinquanta otto   | eli fechis  |                         |                                        |
| cinquanta noua   | eli dochus  |                         |                                        |

İki İtalyanca kelimenin Türkçe karşılığı ise metinlerde farklıdır:

|          | Sadece BS'de         | Sadece BM'de                     |
|----------|----------------------|----------------------------------|
| scudelle | tabach <i>tabak</i>  | clanach 'd. cianach <i>çanak</i> |
| orto     | boftan <i>bostan</i> | barchga 'd. bachga <i>bakca</i>  |

# I. BAYERISCHE STAATSBIBLIOTHEK METNİ

|                                              |                          |              |                          |
|----------------------------------------------|--------------------------|--------------|--------------------------|
| <b>[Ia]</b>                                  |                          | Fanti apiedi | ianizeri <sup>14</sup>   |
| Opera nova de M. Pietro Lvpis                |                          | Dottor       | echim                    |
| Valentiano, La qual infegna a parlare        |                          | Banchiero    | charaf                   |
| Turchesco                                    |                          | Merzaro      | zerzif <sup>15</sup>     |
| Queſto e il modo di parlar Turchesco         |                          | Beretaro     | tagazi <sup>16</sup>     |
| Ifmael <sup>2</sup> vol dire il nome de Dio  |                          | Calzolaro    | barbuzi <sup>17</sup>    |
| Ala <sup>3</sup>                             | Iddio                    | Barbier      | berber                   |
| Chrifto                                      | effe beber               | Sartor       | terzi <sup>18</sup>      |
| Santo Giouanni                               | Iamuftafa                | Macellaro    | caſap <sup>19</sup>      |
| Santo Antonio                                | ſauſei                   | Pefcatore    | balucci <sup>20</sup>    |
| Santo Georgio                                | chidirelles <sup>4</sup> | Contadino    | gioli                    |
|                                              |                          | Mercante     | bezarien <sup>21</sup>   |
| Qualunche biaſtema vno de queſti nomi el     |                          | Artefano     | veſtichier <sup>22</sup> |
| Turcho li fa brufare, pche li Turchi hãno in |                          | Loſto        | meanazi <sup>23</sup>    |
| gran veneratione q̃ſti Santi.                |                          | Naue         | gemi                     |
| Queſti ſono li nomi de diuerſe cofe.         |                          | Mare         | denis                    |
| Chiefa <sup>5</sup>                          | Meſchit                  | Galea        | cathrega <sup>24</sup>   |
| Prete                                        | papaffo                  | Fuſta        | caich                    |
| Fрати                                        | Chiefis                  | Remi         | curech <sup>25</sup>     |
| Huomo                                        | adam                     | Cauallo      | at                       |
| Donna                                        | aurat                    | Sella        | egher                    |
| Figliola                                     | chis <sup>6</sup>        | Briglia      | oiar <sup>26</sup>       |
| Figliolo                                     | oglam <sup>7</sup>       | Mula         | chadir                   |
| Padre                                        | baba                     | Afino        | efeche <sup>27</sup>     |
| Madre                                        | ana <sup>8</sup>         | Bo           | ogius                    |
| Frattello                                    | cardas <sup>9</sup>      | Buffalo      | ſichir                   |
| Sorella                                      | chiſcardas <sup>10</sup> | Capra        | chiezi <sup>28</sup>     |
| Meſſer                                       | heffendi <sup>11</sup>   | Caſtrone     | choi                     |
| Signori                                      | begh                     | Agnello      | chuzi <sup>29</sup>      |
| Conti                                        | celebi <sup>12</sup>     |              |                          |
| Podeſta                                      | cadi                     |              |                          |
| <b>[Ib]</b>                                  |                          |              |                          |
| Gouernatore                                  | baffa                    |              |                          |
| Solda a cauallo                              | ſpache <sup>13</sup>     |              |                          |

<sup>2</sup> BM ifmiale

<sup>3</sup> BM alla

<sup>4</sup> BM chidirelfo

<sup>5</sup> BM mecie

<sup>6</sup> BM chelo

<sup>7</sup> BM oglan

<sup>8</sup> BM ama

<sup>9</sup> BM chardas

<sup>10</sup> BM chiſchardas

<sup>11</sup> BM efendi

<sup>12</sup> BM celebri

<sup>13</sup> BM ſpae

<sup>14</sup> BM ianiceri

<sup>15</sup> BM 3er3i

<sup>16</sup> BM tachiagi

<sup>17</sup> BM babutgi

<sup>18</sup> BM ter3i

<sup>19</sup> BM chaſap

<sup>20</sup> BM baluchci

<sup>21</sup> BM be3ariem

<sup>22</sup> BM vſtichier

<sup>23</sup> BM meana3i

<sup>24</sup> BM catherha

<sup>25</sup> BM chiurech

<sup>26</sup> BM vian

<sup>27</sup> BM efeche

<sup>28</sup> BM chie3i

<sup>29</sup> BM chu3i

|                 |                           |                      |                                 |
|-----------------|---------------------------|----------------------|---------------------------------|
| Porco           | domus                     | Touaglia             | pifchir <sup>43</sup>           |
| Pefce           | baluch                    | Cortello             | bizach <sup>44</sup>            |
| Vn giouine      | ighit                     | Portami da manzare   | gie tir ielum <sup>45</sup>     |
| Vn vecchio      | coge                      | Pane                 | echmec <sup>46</sup>            |
| Vna vecchia     | chari                     | Carne                | et                              |
| Vna giouine     | chis                      | Galline              | tauch                           |
| Tefta del huomo | baz <sup>30</sup>         | Anedra               | ordec                           |
|                 | [IIa]                     | Zucche               | chabach                         |
| Cauelli         | facu <sup>31</sup>        | Verze                | lana                            |
| Orecchie        | chulach                   | Formazo              | pianir <sup>47</sup>            |
| Nafo            | burnum <sup>32</sup>      | Sale                 | tus <sup>48</sup>               |
| Boccha          | achzem <sup>33</sup>      |                      | [IIb]                           |
| Lingua          | dilim                     | Fuoco                | ot                              |
| Brazza          | elim <sup>34</sup>        | Legna                | odum <sup>49</sup>              |
| Dide            | parmaclarum <sup>35</sup> | Pignatta             | ziolmech <sup>50</sup>          |
| Ongie           | tirnach                   | Caſa                 | eue <sup>51</sup>               |
| Gamba           | aiach                     | Cuchinare            | cafich                          |
| Beretta         | dulbeno                   | Caldara              | arani                           |
| Camifa          | ioblech                   | Scudelle             | tabach                          |
| Pidochio        | bith                      | Formento             | bocda <sup>52</sup>             |
| Pulifi          | pirhe                     | Orzo                 | arpa                            |
| Zippon          | ielech <sup>36</sup>      | Meio                 | dar <sup>53</sup>               |
| Vefta           | caftan                    | Mellega              | charaze <sup>54</sup>           |
| Cintura         | cufach                    | Faua                 | bachla                          |
| Calze           | zachfir <sup>37</sup>     | Fafoli               | burburgich <sup>55</sup>        |
| Scarpe          | babuz <sup>38</sup>       | Ciferi               | nout                            |
| Spada           | chiliz <sup>39</sup>      | Lentigie             | merzemech <sup>56</sup>         |
| Arco            | iai                       | Olio de oliua        | zeitiniach                      |
| Frize           | ocho                      | Come ſe chiama q̃lta | nici der ler boni <sup>57</sup> |
| Charcaffo       | cobur <sup>40</sup>       | Strade               | iul <sup>58</sup>               |
| Scoppietto      | tufech                    | Sta con dio          | allafmerladi <sup>59</sup>      |
| Piccha          | ionder                    |                      |                                 |
| Tauola          | trepes <sup>41</sup>      |                      |                                 |
| Caffa           | cenduch <sup>42</sup>     |                      |                                 |

<sup>30</sup> BM bas<sup>31</sup> BM fa33i<sup>32</sup> BM burno<sup>33</sup> BM ach3em<sup>34</sup> BM lelim<sup>35</sup> BM parmachlarum<sup>36</sup> BM ieleggh<sup>37</sup> BM c3achefer<sup>38</sup> BM babucci<sup>39</sup> BM chilize<sup>40</sup> BM cobu<sup>41</sup> BM terpe<sup>42</sup> BM fenduch<sup>43</sup> BM pesfchir<sup>44</sup> BM biciach<sup>45</sup> BM ietrielū<sup>46</sup> BM echmech<sup>47</sup> BM penir<sup>48</sup> BM tuz<sup>49</sup> BM oduna<sup>50</sup> BM giombelech<sup>51</sup> BM lene<sup>52</sup> BM bocdai<sup>53</sup> BM dari<sup>54</sup> BM chara3e<sup>55</sup> BM bulgurgich<sup>56</sup> BM merzemech<sup>57</sup> BM nicidetlerboni<sup>58</sup> BM iol<sup>59</sup> BM alafmerladi

|                   |                           |                                  |                           |
|-------------------|---------------------------|----------------------------------|---------------------------|
| Bona vita         | falamelech                | Melaranzi                        | trunus <sup>71</sup>      |
| Bon anno          | alechfalam                | Limoni                           | lumoni                    |
| Vino              | farap                     | Oui                              | immorta <sup>72</sup>     |
| Bichiere          | cadach                    | Aglio                            | farmfach <sup>73</sup>    |
| Bocale            | bardach                   | Ceuolle                          | fogan                     |
| Domandar vna cofa | gie triberi <sup>60</sup> | Vigna                            | bachda <sup>74</sup>      |
| Oro               | alten <sup>61</sup>       | Orto                             | boftan                    |
| Argento           | giumis                    | Rofa                             | iul                       |
| Piombo            | curfum                    | Garofali                         | charaafil <sup>75</sup>   |
| Stagno            | bachir <sup>62</sup>      | Zambelotti                       | fuf <sup>76</sup>         |
| Sol               | giunes <sup>63</sup>      | Tapedi                           | chali                     |
| Luna              | hai                       | Cordoani                         | factan <sup>77</sup>      |
| Stelle            | il diz <sup>64</sup>      | Rogna                            | ius <sup>78</sup>         |
| Terra             | ier                       | Febre                            | fitima <sup>79</sup>      |
| Pioza             | iamur                     |                                  |                           |
| Neue              | char                      |                                  |                           |
|                   |                           | <b>[IIIb]</b>                    |                           |
|                   |                           | Morbo                            | imurgiach <sup>80</sup>   |
|                   |                           | Vien a dormire                   | giliat                    |
|                   |                           | Voglio andarvia                  | gier merter <sup>81</sup> |
|                   |                           | Ste con dio                      | alafmarladi               |
|                   |                           | Mal franzofo                     | frengiufi                 |
|                   |                           | Hore                             | fahat <sup>82</sup>       |
|                   |                           | Calamaro                         | diuit                     |
|                   |                           | Carta                            | chiaat <sup>83</sup>      |
|                   |                           | Penna                            | calam                     |
|                   |                           | Questi sono li numeri Turchefchi |                           |
|                   |                           | Vno                              | bir                       |
|                   |                           | Doi                              | ichi                      |
|                   |                           | Tri                              | vz <sup>84</sup>          |
|                   |                           | Quatro                           | durt                      |
|                   |                           | Cinque                           | bes                       |
|                   |                           | Sei                              | alti                      |
|                   |                           | Sette                            | iedi                      |
|                   |                           | Otto                             | fechis                    |

<sup>60</sup> BM gerir beri<sup>61</sup> BM alteno<sup>62</sup> BM bachri<sup>63</sup> BM diuiner<sup>64</sup> BM ildiş<sup>65</sup> BM mermeie<sup>66</sup> BM geremir<sup>67</sup> BM celchugiar<sup>68</sup> BM uerger<sup>69</sup> BM izir<sup>70</sup> BM irşirm<sup>71</sup> BM trung<sup>72</sup> BM imorta<sup>73</sup> BM farfach<sup>74</sup> BM bach<sup>75</sup> BM charafin<sup>76</sup> BM fufi<sup>77</sup> BM fanctian<sup>78</sup> BM vri<sup>79</sup> BM citma<sup>80</sup> BM morbach<sup>81</sup> BM gietmiftier<sup>82</sup> BM fanar<sup>83</sup> BM giat<sup>84</sup> BM ucci

|               |                             |                  |                              |
|---------------|-----------------------------|------------------|------------------------------|
| Noue          | dochus                      | Trenta fette     | otus idi <sup>105</sup>      |
| Diece         | on                          | Trenta otto      | otus iechis <sup>106</sup>   |
| Dodefe        | on bir <sup>85</sup>        | Trenta noue      | otus docus <sup>107</sup>    |
| Vndefe        | on ichi                     | Quaranta         | chrich <sup>108</sup>        |
| Tredefe       | on vz <sup>86</sup>         | Quaranta vno     | chrichbir <sup>109</sup>     |
| Quatordefi    | on durt <sup>87</sup>       | Quaranta doi     | chrich ichi <sup>110</sup>   |
| Quindefe      | on bes <sup>88</sup>        | Quaranta tre     | chrichvz <sup>111</sup>      |
| Sedefe        | on alti <sup>89</sup>       | Quaranta quatro  | chrich durt <sup>112</sup>   |
| Decefette     | on iedi <sup>90</sup>       | Quaranta cinque  | chrich bes <sup>113</sup>    |
| Defdotto      | on fechis                   | Quaranta fei     | chrich alti <sup>114</sup>   |
| Defnoue       | on docus <sup>91</sup>      | Quaranta fette   | chrich iedi <sup>115</sup>   |
| Vinti         | igrimi                      | Quaranta otto    | chrich fechis <sup>116</sup> |
| Vinti vno     | igrimi bir <sup>92</sup>    | Quaranta noue    | chrich docus <sup>117</sup>  |
| Vinti doi     | igrimi chi                  | Cinquanta        | eli                          |
| Vinti tre     | igrimi vz <sup>93</sup>     | Cinquanta vno    | eli bir                      |
|               |                             | Cinquanta doi    | eli chi                      |
| Vinti quatro  | igrimi durt <sup>94</sup>   | Cinquanta tri    | eli vz                       |
| Vinti cinque  | igrimi bes <sup>95</sup>    | Cinquanta quatro | eli durt                     |
| Vinti fei     | igrimi alti                 | Cinquanta cinque | eli bes                      |
| Vinti fette   | igrimi iedi <sup>96</sup>   | Cinquanta fei    | eli alti                     |
| Vinti otto    | igrimi fechis <sup>97</sup> |                  |                              |
| Vinti noue    | igrimi docus <sup>98</sup>  | Cinquanta fette  | eli ied                      |
| Trenta        | otus                        | Cinquanta otto   | eli fechis                   |
| Trenta vno    | otus bir <sup>99</sup>      | Cinquanta noua   | eli dochus                   |
| Trenta doi    | otus ichi <sup>100</sup>    | Sefanta          | altmis <sup>118</sup>        |
| Trenta tre    | otus vz <sup>101</sup>      | Settanta         | ietmis                       |
| Trenta quatro | otus durt <sup>102</sup>    | Ottanta          | fechfen <sup>119</sup>       |
| Trenta cinque | otus bes <sup>103</sup>     | Nouanta          | docfan <sup>120</sup>        |
| Trenta fei    | otus alti <sup>104</sup>    | Cento            | iuz <sup>121</sup>           |
|               |                             | FINIS            |                              |

<sup>85</sup> BM ombir<sup>86</sup> BM onucci<sup>87</sup> BM ondorth<sup>88</sup> BM ombens<sup>89</sup> BM onait<sup>90</sup> BM oniadi<sup>91</sup> BM ondochus<sup>92</sup> BM igrimbir<sup>93</sup> BM igrimucci<sup>94</sup> BM igrimidorti<sup>95</sup> BM igrimbefi<sup>96</sup> BM igrimiaidi<sup>97</sup> BM igrimifichis<sup>98</sup> BM igrimidochus<sup>99</sup> BM otuffbir<sup>100</sup> BM otufechi<sup>101</sup> BM otufucci<sup>102</sup> BM otusdorth<sup>103</sup> BM otufbes<sup>104</sup> BM otufalte<sup>105</sup> BM otufgiadi<sup>106</sup> BM otufechis<sup>107</sup> BM otufdoctus<sup>108</sup> BM cric<sup>109</sup> BM cricbir<sup>110</sup> BM cricchi<sup>111</sup> BM cricucci<sup>112</sup> BM cricdorh<sup>113</sup> BM cricbeffi<sup>114</sup> BM cricalte<sup>115</sup> BM criciadi<sup>116</sup> BM cricfechis<sup>117</sup> BM crictoch<sup>o</sup><sup>118</sup> BM altemis<sup>119</sup> BM fexfeis<sup>120</sup> BM dochfan<sup>121</sup> BM ius

## II. TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Erken dönem çeviri yazılı metinlerde genellikle transkripsiyon sistemi karışıktır ve bu eserler çoğunlukla pratik konuşma diline dayanır. Kelime telaffuzlarının en doğru şekilde ortaya konulması ise metnin transkripsiyon sisteminin doğru şekilde tespit edilebilmesine bağlıdır. Böylelikle söyleyişe dayalı bazı özellikleri de görme imkânı elde edilebilir.

Çeviri yazılı metinlerdeki harf kombinasyonları eserin yazıldığı dile (ya da ağız grubuna) aittir ve Türkçe telaffuz yabancı yazarın bunu göstermedeki becerisi nispetinde yazıya aktarılmıştır. Batı Türkçesinde bazı fonetik değişimlerden, ağız özelliklerinden bahsedilebilirken bu durum diğer diller için de geçerli olmalı ve Türkçe transkripsiyon sistemini çıkarırken yabancı dilin fonetiği de göz ardı edilmemelidir. İtalyanca gibi ağız çeşitliliği olan dillerde yazılan eserlere bu bakış açısıyla yaklaşmak daha doğrudur.

Yazdığı sözlüklerde Lupis'in XVI. yüzyılda Floransa, Siena, Udine (Venedik ve Trento) hattında konuşulan İtalyancayı yansıttığı görülür (Filipović 1986: 66). Bunun Türkçe telaffuza yansımaları ise özellikle /c/ ve /ç/ seslerinin tespitindeki zorluktur. Standart İtalyancada /c/ sesinin genellikle <gia> = ca, <ge> = ce, <gi> = ci; /ç/ sesinin ise <cci> = ç, <ce> = çe, <cia> = ça, <ci> = çi gibi harf kombinasyonları ile gösterilmesi beklenir. BS nüshasında Lupis *balucci* 'balukçi', *koge* 'koce' gibi az sayıdaki kelimede standart kombinasyonu kullanmıştır. BM nüshası ile BS nüshası karşılaştırıldığında ise özellikle /c/ ve /ç/ seslerini içeren bazı kelimelerin yazıya aktarılmasında bir tereddüdün olduğu görülmektedir:

| BS                   | BM                  | BS                | BM                 |
|----------------------|---------------------|-------------------|--------------------|
| babuz 'babuts'       | babucci 'babuç'     | balucci 'balukçi' | baluchci 'balukçi' |
| barbuzi 'barbutsi'   | babutgi 'babutci'   | burburgich        | bulgurgich         |
| bizach 'bitsak'      | biciach 'biçak'     | 'burburcik'       | 'bulgurcik'        |
| ianizeri 'yanitseri' | ianiceri 'yaniçeri' | charaze 'karatse' | charaže 'karatse'  |
| tagazi 'tagatsi'     | tachiagi 'takyaci'  | chiezi 'chietsi'  | chieži 'chietsi'   |
| vz 'uts'             | vcci 'uç'           | chiliz 'kilits'   | chiliže 'kilits'   |
| ziolmech             | giombelech          | izir 'itsir'      | ižir 'itsir'       |
| 'tsölmek'            | 'combelek'          | meanazi           | meanazi            |
|                      |                     | 'meanatsi'        | 'meanatsi'         |
|                      |                     | merzemech         | merzemech          |
|                      |                     | 'mertsemek'       | 'mertsemek'        |
|                      |                     | facu '?saçu'      | fažzi 'sats'       |
|                      |                     | zachfir 'tsaksir' | çzachefer          |
|                      |                     |                   | '?çakeser'         |
|                      |                     | zerzif 'tsertsif' | žerži 'tsertsif'   |

Bu tereddüdün nedeni Venedik ağzında <ci> = çi ve <ce> = ce seslerinin Toskana ağzının aksine 'tonsuz z (aspra z)' yani /ts/, /s/ şeklinde telaffuz edilmesi olmalıdır (Boerio 1829: IX). Bu durumda Venedik ağız bölgesinin Lupis'in İtalyancayı öğrendiği ve yaşadığı ağız bölgesi olduğu düşünülebilir. XVI. yüzyıl Venedik ağzından alınan şu kelimelerdeki fonetik durum da Lupis'teki /z/, /c/, /ç/ tereddüdünü açıklar mahiyettedir (örnekler için bkz. Cortelazzo 2007: 1530-1):

|          |                      |           |                    |
|----------|----------------------|-----------|--------------------|
| XVI. yy. | standart İtalyanca   | XVI. yy.  | standart İtalyanca |
| Zipro    | Cipro <sup>122</sup> | zirâr     | girare             |
| zirâfa   | giraffa              | ziravolta | giravolta          |

Dolayısıyla metindeki *bitsak*, *tsölmek*, *yanitseri*, *uts* gibi telaffuzları Türkçenin değil Türkçenin XVI. yüzyıl İtalyasında belirli bir bölgedeki telaffuzunu yansıtan şekilleri olarak yorumlamak daha doğru görünmektedir.

<ch> sesi İtalyancada /k/ sesine karşılıktır ve zaman zaman <c> ile birlikte hem ön damak /k/ ve hem art damak /k/ sesini karşılamaktadır: bardach *bardak*, echmec *ekmek* gibi. Metinde bazı /h/ ve /h/ seslerinin süresiz biçimlerinin <ch> = k ile işaret edildiği görülür: chidirelles *kidirellez*, spache *spake*, chali *kali*.

Bugün /h/ ünsüzü ile yazılıp okunan kelimelerin süresiz biçimlerine eski imla ile yazılan metinlerde de rastlamak mümkündür:

XV. yy. *Cevâhirü'l-Esdâf*  
...ve harirle dokunmuş kahlılar قاليلر (TTS 2184).

XVI. yy. *Râhatü'l-Ervâh* (1566)

Benim zırhum alıp haymesi içinde muhkem saklayıp üzerine bir kalı قالی döşeyikomuştur (TTS 2185).

XV. yüzyıl İtalyanca belgelerde:  
(h > k) Cayder Celebi *Kayder Çelebi* (Cortelazzo 2007: 1281).

Metinde tek bir örneği bulunan (quiar *kuyar*) <q> harfi de /k/ sesini karşılamaktadır. İtalyancada /q/ genellikle /u/ sesinden önce gelmekte ve Türkçedeki gibi /k/ sesi vermektedir: it. quaderno *kuaderno*, quando *kuando* vb.

Standart İtalyancada /ş/ sesi <sc> ile karşılanmaktadır (it. scenata *şenata*, scendere *şendere* vb.). Molino 1641 tarihli İtalyanca-Türkçe sözlüğünde Türkçe kelimelerde /ş/ sesini göstermek için zaman zaman ayırıcı bir işaret kullanır (sc=ahin *şahin*, sc=amata

<sup>122</sup> Kıbrıs Adası.

şamata, sc=afc=mak şaşmak vb.). Fakat Lupis'te s/ş ayrımı yoktur: bes *bes*, efec *esek*, fakat fechis *sekiz*, farmfach *sarmsak* vb.

Ünlülerde ise dikkati çeken /i/ ayrımının olmamasıdır. Fakat zaman zaman <e>'nin /ı/ ünlüsü olarak yorumlanabileceği kelimeler vardır: achzem *akzem*, alten *alten*, cathrega *katrega*, spache *spake*; fakat berber *berber*, celebi *celebi*, denis *deniz*, egher *eger*, echmec *ekmek*. /e/ sesini İtalyancada bulunmayan /ı/ ünlüsünün bu dildeki en yakın telaffuzu olarak değerlendirmek gerekir.<sup>123</sup> Zira çalışmada kelimeler üzerine yorum yapmaktan mümkün olduğu kadar kaçınılmasının nedeni metindeki telaffuzu en doğru şekilde verme kaygısıdır.

|        |    |                                                                                    |
|--------|----|------------------------------------------------------------------------------------|
| <c>    | k  | calam <i>kalam</i> , hecfer <i>hekser</i> , echmec <i>ekmek</i>                    |
|        | s  | alaceuersfi <i>alaseversi</i> , cenduch <i>senduk</i>                              |
| <ce>   | çe | celebi <i>celebi</i>                                                               |
| <ch>   | k  | chari <i>kari</i> , echim ( <i>h</i> )ekim, bardach <i>bardak</i>                  |
| <ci>   | çi | balucci <i>balukçi</i>                                                             |
| <chia> | kâ | chiaat <i>kâat</i>                                                                 |
| <e>    | e  | et <i>et</i> , berber <i>berber</i> , eue <i>eve</i>                               |
|        |    | [e/é ayrımı yok] mermer <i>mermer</i> ; bes (béş), yer (yé)                        |
|        |    | [e/ı ayrımı yok] denis <i>deniz</i> ; alten <i>alten</i> , cathrega <i>katrega</i> |
| <f>    | f  | caftan <i>kaftan</i> , fuf <i>suf</i>                                              |
| <ff>   | f  | heffendi <i>hefendi</i>                                                            |
| <g>    | g  | gemi <i>gemi</i> , ogram <i>oglam</i> , frengiufi <i>freng iyuzi</i>               |
| <ge>   | ce | coge <i>koce</i>                                                                   |
| <gi>   | ci | burburgich <i>burburcik</i>                                                        |
| <gia>  | ca | imurgiach <i>yimurcak</i>                                                          |
| <gh>   | g  | egher <i>eger</i> , ighit <i>igît</i> , begh <i>beg</i>                            |
| <i>    | i  | iai <i>yay</i> , elim <i>elim</i>                                                  |
|        | iy | frengiufi <i>freng iyuzi</i>                                                       |
|        | y  | iamur <i>yamur</i> , aiach <i>ayak</i>                                             |
|        | yi | imurgiach <i>yimurcak</i> , izun <i>yizun</i> , caich <i>kayik</i>                 |

<sup>123</sup> Çeviri yazılı metinlerde ünlülerin işaretlenmesi ile ilgili makalesinde Kartallıoğlu Argenti, Molino, Carbognano gibi İtalyanlar tarafından yazılan çeviri yazılı metinlerde, İtalyancada bulunmayan /i/ sesinin e (eisch 'ıyş'), y (kyrk 'kırk'), i (sirt 'sirt'), j (jrmách 'ırmak') işaretleri ile gösterildiğini kaydeder. Bazı kelimelerde ise duyulurluğu az olan /i/ sesi gösterilmemektedir: (0-) chsá 'kısa', jl 'yıl' (Kartallıoğlu 2010: 94-5). Meninski'ye göre Türkçede bulunan /i/ sesi, /e/ ile /i/ arasında orta bir sestir ve bu ses "alt dişleri ve dili birbirine değdirmiden, ama dili daha geri çekerek ve ağzı kapatmaksızın daha güçlü bir solukla /i/ sesi çıkarmak suretiyle kolayca elde edilebilir" (Tulum 2014: 104). Öte yandan çeviri yazılı metinlerde i ve j'nin /i/ sesi olarak yorumlanabileceği kelimelerde, standart kullanımın dışında, bazı ağızlarda ya da özel bir kullanım alanında /i/ sesine karşılık gelebileceği de öngörülebilir. Mesela, Vidin ağzı için Neméth'in *islat-*, Bergsträsser'in *irılmaq* örnekleri ile (Tulum 2014: 109) Deny'in Meninski'deki *ırak* yerine *irak*, *ırmak* yerine *irmak* telaffuzlarının 'dikkatli eski yazarlar tarafından kitaplarda kalmış ve daha kibar telaffuzlar' olabileceğini (Deny 1995: §67) belirtmesi çeviri yazılı metinlerde i (e) ~ i arasındaki duruma dikkati çekmektedir.

|      |        |                                                                                                                                             |
|------|--------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <m>  | m      | fitima <i>sitima</i>                                                                                                                        |
| <mm> | m      | immorta <i>imorta</i>                                                                                                                       |
| <o>  | o      | daima<br>g'den sonra <io> = ö, gioli <i>göli</i>                                                                                            |
| <q>  | k      | quiar <i>kuyar (huyar)</i>                                                                                                                  |
| <s>  | s      | [s/ş ayrımı yok] bes <i>bes (beş)</i> , cardas <i>kardas (kardaş)</i>                                                                       |
|      | z      | denis <i>deniz</i> , tus <i>tuz</i> , fechis <i>sekiz</i>                                                                                   |
| <f>  | s      | fahat <i>sahat</i> , boftan <i>bostan</i> , cafaþ <i>kasap</i><br>[s/ş ayrımı yok] farap <i>sarap (şarap)</i> , tafich <i>tasik (taşık)</i> |
|      | z      | chifcardas <i>kizkardas</i>                                                                                                                 |
| <ff> | s      | baffa <i>basa</i>                                                                                                                           |
| <u>  | u      | burnum <i>burnum</i> , cobur <i>kobur</i><br>g'den sonra <iu> = ü, giumis <i>gümis</i> , giunes <i>günes</i> , ogius <i>ogüz</i>            |
|      | v      | aurat <i>avrat</i> , diuit <i>divit</i>                                                                                                     |
| <v>  | v      | varget <i>var get</i>                                                                                                                       |
|      | u      | vz <i>uts/uç</i>                                                                                                                            |
| <z>  | z      | zeitiniach <i>zeytin yak</i> , bezarien <i>bezaryen</i> , ildiz <i>ildiz</i>                                                                |
|      | ts     | baz <i>bats (baş)</i>                                                                                                                       |
|      | ts (c) | merzemech <i>mertsemek/mercemek</i> , meanazi <i>meanatsil/meanaci</i>                                                                      |
|      | ts (ç) | zachsir <i>tsaksir/çaksir</i> , bizak <i>bitsak/biçak</i> , babuz <i>babuts/babuç</i>                                                       |

### III. SÖZLÜK

**adam** (adam) 'uomo' I a • *âdem, insân* (âdem, insân) 'homo' (Men. 115); *âdem* (âdèm) hlk. *âdam* (âdam) 'homme' (Mey. 27) < ar. *âdem* (Dev. 10).

**akzem** (achzem) 'boccha' II a • *ağız* (aghés) 'boccha' (Arg. 133); *agaz* (agás) 'bocca' (Fer. 53) < [benim] *ağ(ı)z + ım* = gtt. *ağ(ı)zım*.

**ala** (ala) 'iddio' I a [ITS 235 alla] • *allá* 'idio' (Fer. 55) = gtt. *Allah*.

**ala seversi** (ala ceuerfi) 'se voglio ben a dio' III a • gtt. *Allah'ı severse(m)*.

**alasmarladi<sup>a</sup>** (alafmarladi) 'ste con dio' III b → *allasmerladi*.

**aleksalam** (alechfalam) 'bon anno' II b • *alekmisalam rahmatulla bereket* (Alechimifalám Rachmatúlla berecchiét) (Arg. 254); *alekmi selam rahmatullah* (Alechmi sellam Rahmatullah) (bGeo. 68) < ar. 'aleyke's-selām 'Selam senin üzerine olsun.'

**allasmerladi<sup>b</sup>** (allafmerladi) 'sta con dio' II b • *Allah'a smarladok seni* (Allaha tsmaladoch tseni) (bGeo. 72) = gtt. *Allah'a ısmarladı* → *alasmarladi*.

**alma** (alma) 'pomi' III a • *elma* (èlma) 'pomme' (Vig. 417).

**alten** (alten) 'oro' II b • *alton* 'aurum' (aGeo. 624); *altum* 'aurum' (Mon. 48); *altun* 'oro' (Par. 158) = gtt. *altın*.

**alti** (alti) 'sei' III b.

**altmis** (altmis) 'sefanta' IV b • gtt. *altmış*.

**ana** (ana) 'madre' I a.

**arani** (arani) 'caldara' II b • far. *harânî* 'kazan, büyük kazan', kelime Türkçe üzerinden Yunanca ve diğer Balkan dillerine de geçmiştir: yun. *harani* (χαράνι), sirp. *harânija* (arânija), bulg. *xahanija* (TDES 172), An.ağl. *haranı*, *hereni*, *harana*, *herene* (DS 2343).

**arpa** (arpa) 'orzo' II b.

**at** (at) 'cauallo' I b.

**avrat** (aurat) 'donna' I a • *ávret* ('æwret) 'donna, moglie' (Men. 3350) < ar. *'avret* 'kadın; zevce, avrat' (Dev. 68); fakat ET *urağut* 'woman' (Cla. 218) > *arvat* > *avrat*. Farklı iki etimoloji kelimenin fonetik izahını değiştirmektedir. Ayrıca bkz. *arvat* md. (ETTL I 204).

**ayak** (aiach) 'gamba' II a.

**baba** (baba) 'padre' I a.

**babuç/babuts** (babuz) 'scarpe' II a [ITS 236 *babuç* (babucci)] • *babuç* (babúccj) 'scarpa' (Arg. 143); *babuts* 'calciamenta' (aGeo. 625); *papuç* (paputſch) 'calceamentum calceus' (Meg.) = gtt. *pabuç* → *barbuçi/barbutsi*.

**bakda** (bachda) 'vigna' III a [ITS ?*bağ* 236 (bach)] • *bağ* (bagh) 'uigna' (Arg. 143); *bağ* (bág) 'vigna' (Fer. 59) < far. *bāğ* = gtt. *bağ* + (bulunma hali) *da*.

**bakir** (bachir) 'stagno' II b = gtt. *bakır*.

**bakla** (bachla) 'faua' II b • *bakla* 'faua' (Mol. 143) < ar. *baḳla* (ETTL I 267).

**baluk**(baluch) 'pefçe' I b • *balık*, *baluk* (baŷyk, baŷuk) 'pefçe' (Men. 687).

**balukçi** (balucci) 'pescatore' I b.

**barbuçi/barbutsi** [d. \**babuçi/babutsi*](barbuzi) 'calzolaro' I b [ITS 236 *babuçcı* (babutgi)] • *babuçcı* (babuccj) 'chalzolaro' (Arg. 143); *papuçcı* (papućci) 'sutor' (Men. 625) < far. *pāypūş* ~ *papūş* (ayak giyeceği) + *cı* (TDES 321) = gtt. *pabuççu* 'ayakkabı yapan veya satan kimse, ayakkabıcı' (TS 1751).

**bardak** (bardach) 'bocale' II b • *bardakci* (bardakgi) 'vafaro' (Mol. 473).

**basa**<sup>124</sup> (baffa) 'gouvernatore' I b • *paşa* (paſciá) 'bafcia' (Arg. 247); *basa* (baffa) 'praefectus' (Meg.); *Ali Başa* (Ali Bafca), *Hasan Başa* (Hassan Bafca) (Wen. 598); *pāšā* (pāšā) 'baffa, confiliarius' (Men. 662) < \**baş* + *ağā* (KBS 689) = gtt. *paşa*.

**bats** (baz) 'testa del uomo' I b [ITS 236 *baş* (bas)] • *baş* (báſc) 'tefta' (Arg. 146); *bas* 'caput' (aGeo. 624) = gtt. *baş* 'kafa'.

\***bember** → *ese* \**bember*

**beg** (begh) 'signori' I a • *bey* (bèy) 'prince' (Vig. 420).

**berber** (berber) 'barbier' I b < it. *barbiere*.

**beri** → *getir beri*.

**bes** (bes) 'cinque' III b = gtt. *beş*.

**bezaryen** (bezarien) 'mercante' I b • *bezergen* (baeferghién) 'mercante' (Arg. 150); *bezeryán* (bezarián) 'mercante' (Fer. 61); *bāzırgān* (bāzyrg'ān), *bāzārgān* (bāzārg'ān) 'mercante' (Men. 652); *bazergan* (bazerguian) hlk. *bezergen* (bezerguen) 'marchand négociant' (Mey. 260) < far. *bāzergān* = gtt. *bazırgān* 'tüccar' (TS 284).

**biçak/bitsak** (bizach) 'cortello' II a • gtt. *bıçak*.

**bir** (bir) 'vno' III b.

**bit** (bith) 'pidochio' II a.

**bo** [işaret zamiri *bu*] → *niçi derler boni*.

**bokda** (bocda) 'formento' II b [ITS 237 ?*boğday* (bocdai)] • *boğday* (boghday) 'grano' (Arg. 152); *bokday* (bocdái) 'grano, frumento' (Fer. 64) = gtt. *buğday*.

**bostan** (boftan) 'orto' III a • far. *būstān* ~ *bostān*.

**burburcık** (burburgich) 'fafoli'<sup>125</sup> II b [ITS 237 *bulğurcık* (bulgurgich)] • *bügülce*, *bügülcük* (bughulgé, bughulgiúch) 'fagiuolo' (Arg. 156); *bögrülce* (bögrülge) 'phafeolus' (Men. 935); *böğülcek*, *börülcek* 'fasulye' (DS 765).

**burnum** (burnum) 'naso' II a • [benim] *bur(u)n* + *um*.

**çaksır/tsaksır** (zachfir) 'calze' II a • *çakşır* (ciachfır) 'chalze, tuman' = gtt. *çakşır* 'bir tür erkek şalvarı' (KBS 213).

<sup>124</sup>*Paşa* ~ *başa* Avrupa dillerine verinti bir kelimedir ve kelimeye bu dillerde genellikle 'bassa' şeklinde rastlanmaktadır. Venedik ağzını esas alan *Boerio* sözlüğünde madde başı 'bassà'ya 'governatore de Turchi' *Türk valisi* anlamı verilip kelimenin başa *bascià*, *basa basià* ve *paşa pascià* şekillerine de değinilmektedir (Boerio 1829: 41).

<sup>125</sup> Venedik ağzında *fàsòlo*, ç. *fəsoli* 'fagiuolo [fasulye]' anlamındadır (Boerio 1829: 212).

**celebi** (celebi) 'conti' I a • *çelep/çalap* ~ t. *çalab* + ar. *î* 'Tanrı, yüce kişi' (KBS 229), (ETTL I 491).

**çerçif/tsertsif** (zerzif) 'merzaro' I b [ITS 237 *çerçi* (zerçi)] • *çerçi* (ceerci) 'spetiale di pepe' (Arg. 159); *çerçi* (cerçi) 'mercoio', *hurdevât* satıcı (Men. 1598) < far. *çârçi/cârçi* 'haberci, münadi' ya da moğ. *car* 'haber' + *çi* ya da ET *çert* 'ufak parça, kırıntı' + *çı* (ETTL I 498); Eren'e göre kelime Türkçeden Farsçaya geçmiştir (TDES 86) = gtt. *çerçi* 'pazarcı, seyyar satıcı'.

**çölmek/tsölmek** (ziolmech) 'pignatta' II b • *çömlək* (cionmléch) 'pentolo' (Arg. 161); *çölmək* (ciölmek<sup>i</sup>) hlk. *çömlək* (ciömlək<sup>i</sup>) 'pignatta' (Men. 1684) = gtt. *çömlək*.

**dar[ı]** (dar) 'meio' II b [ITS 238 *darı* (dari)] • *darı* (darı) 'miglo biada' (Arg. 166) = gtt. *darı*.

**de-** → *niçi derler boni*.

**deniz** (denis) 'mare' I b • *deñiz* (degnís) 'mare' (Arg. 168); *deñiz* (TAR 64).

**dilim** (dilim) 'lingua' II a • [benim] < *dil* + *im*.

**divit** (diuit) 'calamaro' III b • *devit* (deuít) 'calamaro da scriuere' (Fer. 76); *dewât* hlk. *diwit* 'calamaro' (Men. 2152) → *diwit*, *diwîd* (Men. 2197) < far. *davât* aynı manada ar. *dawât* 'mürekkkep hokkası' (ETTL I 601, 631).

**doksan** (docfan) 'nouanta' IV b.

**dokuz** (dochus) 'noue' III b.

**domuz** (domus) 'porco' I b • *doñuz* (donghus) 'porco' (Car. 128); *toñuz* (Par. 875).

**dulbeno** (dulbeno) 'beretta' II a • *dülbent* (dulbént) 'turbante' (Arg. 174); *tulbent* (tulbent) 'tyara turcica' (Mon. 191) < far. *dul-band*, *dil-band* 'ince ve seyrek dokunmuş bez, başörtü' (ETTL I 670) = gtt. *tülbent*.

**durt** (durt) 'quatro' III b • *dört* (dortt) 'III' (Arg. 173) = gtt. *dört*.

**eger** (egher) 'sella' I b • *eyer* (eiér) 'sella' (Fer. 82) = gtt. *eyer* 'binek hayvanlarının sırtına konulan, oturmaya yarayan nesne' (TS 749).

**ekim** (echim) 'dottor' I b • *hekim* (cheecchím) 'fífico' (Arg. 197); *ekim* (eechím) 'medico, fisico' (Fer. 94) < ar. *hakîm* 'alim, doktor' (Dev. 374) = gtt. *hekim*.

**ekmek** (echmec) 'pane' II a • *etmek* (etmek<sup>i</sup>) hlk. *ekmek* (ekmek<sup>i</sup>) 'pane' (Men. 49) < *etmek/ötmek*, *epmek* 'bread [ekmek]' (Cla. 60).

**eli** (eli) 'cinquanta' IV a • gtt. *elli*.

**eli bir** (eli bir) 'cinquanta vno' IV a.

**eli ki** (eli chi) 'cinquanta doi' IV a.

**eli uç/uts** (eli vz) 'cinquanta tri' IV a.

**eli durt** (eli durt) 'cinquanta quatro' IV a.

**eli bes** (eli bes) 'cinquanta cinque' IV a.

**eli alti** (eli alti) 'cinquanta fei' IV a.

**eli yed[i]** (eli ied) 'cinquanta fette' IV b • gtt. *elli yedi*.

**eli sekiz** (eli fechis) 'cinquanta otto' IV b.

**eli dokuz** (eli dochus) 'cinquanta noue' IV b.

**elim** (elim) 'brazza' II a • [benim] *el+ im*.

**ese \*bember** (effe beber) 'chrito' I a • *yese* (yesse) 'jesus' (Trac. 59); *'isā* ('ýsā) 'jefus' (Men. 3361); *pegamber* (pegamber) 'li santi' (VN 51); *pegamber* 'profeta, sanctus' (Mon. 160); *peygāamber* ~ *peygāamber* (pejghāamber, pejghāamber) 'propheta' (Men. 998) = An.ağl. *İse*, gtt. *İsa Peygamber*.

**esek** (efech) 'asino' I b • *essek* (effek) 'asinus' (aGeo. 624) = gtt. *eşek*.

**et** (et) 'carne' II a.

**eve** (eue) 'casa' II b • *ev* + (*yönelme hali*) *e*.

**frenk iyuzi** (frengiufi) 'mal franzofo' III b • *frenk uyuzi* (frenk<sup>i</sup> ujuzi) 'mal Franceje' (Men. 3510) < *frenk* ~ *firenk* 'Avrupalı', ayrıca bkz. *Frenk uyuzu* 'bir zührevi hastalığın adı' (ETTL II 82).

**gemi** (gemi) 'naue' I b.

**geremit** (geremit) 'quadrello' III a • *keremit* (chieremitt) 'embrace' (Arg. 216) < rum. *keramida* (κεραμιδα) (TDES 245).

**get** → *var get* • *get-*, *al giderum* (alghidérum) (Fer. 55); *giderum* (Mon. 95).

**getri beri** [getri beri] (gie triberi) 'domandar vna cofa' II b = gtt. *getir beri*.

**getir yielum** (gie tir ielum) 'portami da manzare' II a • gtt. *getir yiyelim*.

**\*getme ister[im]** [m. germerter] (gier merter) 'voglio andar via' III b [ITS 239 gietmiftier].

**gilyat** (giliat) 'vien a dormire' III b • gtt. *gel yat*.

**göli** (gioli) 'contadino' I b • *köyli* (kioili) 'contadino, villano' (Mol. 105); *köylü* (k'öjlü) 'contadino' (Men. 4101) < far. *kûy* (köy) + *lû* = gtt. *köylü*.

**gun** (gun) 'zorno' III a = gtt. *gün*.

**gümis** (giumis) 'argento' II b • *gümiş* (ghiumifc) 'argento' (Mol. 58); *gümüş* (guiumuch) 'argent' (Vig. 359).

**günes** (giunes) 'sol' II b = gtt. *güneş*.

**haksan** (hacfan) 'sera' III a • *aḥṣam* (*akşam?*) *namaz* (achsam naniaz, d. namaz) 'das vierte fünf rituellen Gebete' (Trac. 46); *akşam* (achfciám) 'la sera' (Arg. 134).

**hay** (hai) 'luna' II b • *haydöndi* (háí dondí) 'la luna /e/ tornata' ~ *ay* (aí) 'luna' (Arg. 141).

**hayva** (haiua) 'pomi codogni' III a • *ayva* (aivá) 'mela cotogna' (Arg. 142).

**hefendi** (heffendi) 'meffer' I a • *efendi* (efendī) 'meffere' (Arg. 176); *afendi* (aféndi) 'padrone' (Fer. 80); *efendi* (efendī) hlk. *afendi* 'padrone' (Men. 324) < yun. *avténtis* (αυθεντης) (ETTL I 690).

**hekser** (hecfer) 'chiodi' III a • *ekser* (echferi) 'chiodo' (Arg. 177); *ekser ile mhlamak* (ekfer ilhe mchlamak) 'inchiodare con chiodo' (Mol. 202); *enser, eḡser, enkser, eyser, ekser* vd. 'döğme ya da köşeli büyük çivi' (DS 1760-61) < *ekser* 'büyük çivi' (TDES 131).

**icir/itsir** (izir) 'fighi' III a • *incir* (jīngír) 'fico' (Arg.); *incür* (ingür) 'ficus, fructus' (Meg.) < far. *encîr* = gtt. *incir*.

**igit** (ighit) 'vn giouine' I b • *igid.... igit, igitlik* (TAR 113) ~ *yigit, yigitlik* (TAR 245); *igid* (DS 2508) < ET *yig+(i)t* (KBS 1145) = [Lupis anl.] gtt. *yigît* 'delikanlı, genç erkek' (TS 2453).

**igrimi** (igrimi) 'vinti' III b • *yigrimi* (jgrimí) 'XX' (Arg. 293); *...igrimi bir...* (igrimy bir) 'twenty one' (Vau. 66); *yigirmi ~ igrimi* (TAR 245); *igirmi* 'yirmi' (DS 2508) < ET *yigirmi ~ yigrmi* < \*ikki + \*irmi (KBS 1147) = gtt. *yirmi*.

**igrimi bir** (igrimi bir) 'vinti vno' III b.

**igrimi ki** (igrimi chi) 'vinti doi' III b • gtt. *yirmi iki*.

**igrimi uç/uts** (igrimi vz) 'vinti tre' III b.

**igrimi dur** (igrimi durt) 'vinti quatro' IV a.

**igrimi bes** (igrimi bes) 'vinti cinque' IV a.

**igrimi alti** (igrimi alti) 'vinti fei' IV a.

**igrimi yedi** (igrimi iedi) 'vinti fette' IV a.

**igrimi sekiz** (igrimi sechis) 'vinti otto' IV a.

**igrimi dokuz** (igrimi docus) 'vinti noue' IV a.

**iki** (ichi) 'doi' III b.

**ildiz** (ildiz) 'stelle' II b • *gildiz*<sup>126</sup> (ghildís) 'stella' (Fer. 161); *yildız* (jıldyz) 'stella' (Men. 5602) ~ *yildiz* (jildiz) 'stealla' (Men. 5646) < ET *yıldız* ~ *yıltız* (KBS 1139), *ılduz* ~ *ıldız* (TAR 109) = gtt. *yıldız*.

**imorta** (immorta) 'oui' III a [ITS 240 imorta] • *imurta* (jmurta) 'uouo' (Arg. 128); *yumurta* (iumurta) ~ *imurta* ~ *imorta* 'ova' (Meg.); *yamorta* 'ova' (Mon. 203); *yumurta* (jumurta) 'ovum' (Men. 5609); *imirta* (DS 2536) < ET *yumurka*, OrT *yumirtğa* ~ *yumurtğa* (KBS 1117) = gtt. *yumurta*.

**ismael** [d. \*(b)ismilae] (ifmael) 'vol dire il nome de Dio' I a [ITS 240 *ismilā*'ı (ifmiale)] • gtt. *Bismillah* 'Allah'ın ismiyle'.

**iste-** → *getme ister[im]*.

**iyuz** (ius) 'rogna' III a • *uyuz* (ujuz) 'rogna' (Men. 556) = gtt. *uyuz* → *freng iyuzi*.

**kâat** (chiaat) 'carta' III b < far. *kāğaz*, *kāğiz* (TS 1154) = gtt. *kağıt*.

**kabak** (chabach) 'zucche' II a.

**kadah** (cadach) 'bichiere' II b • *kadah* (chadách) 'bichieri' (Arg. 208); *kadah* (qadah) 'bichieri' (Car. 195); *kādāh* (kædæh) 'bicchiere' (Men. 3637); *kadeh* (qadeh) 'verre à boire' (Vig. 454) < ar. *kadeh* (TS 1147) = gtt. *kadeh*.

**kadi** (cadi) 'podesta' I a • ar. *kādī* ~ *kāzī* 'şeriat hakimi' (Dev. 574) = gtt. *kadı*.

**kadir** (chadir) 'mula' I b • *dişi katir* (dīc-i katir) 'mula' (Mol. 265) = gtt. *katır*.

**kaftan** (caftan) 'vesta' II a • ar. *ḥaftān*.

**kalam** (calam) 'penna' III b • *kalam* (calam) 'penna' (aGeo. 625); *kālem* (kælem) 'penna di scriuere' (Men. 3751) < ar. *kalem*.

**kali** (chali) 'tapedi' III a • *kali*, *ḥali* (chali), *kaliler*, *ḥaliler* (chaliler) 'aulæum' (Clo. 75) ~ *ḥali* (chali), *kali* 'tapes' (Clo. 789) < ET, OrT *kaling* (KBS 402), *kali/halı* (ETTL II 240) = gtt. *halı*.

**kalk yokari** (calc iochari) 'leuafu' III a.

**kar** (char) 'neue' II b.

**karaafil** (charaafil) 'garofali' III a [ITS 242 *karafin* (charafin)] • *karanfil* (charanfil) 'gherofano' (Arg. 139) < ar. *karanful* (TS 1209) = gtt. *karanfil*.

<sup>126</sup> Çalışmada bkz. md. *yıldız*.

**karace/karatse** (charaze) 'mellega' II b • it. *melega'bled sarazin* [Saracen buğdayı, karabuğday] (Ovdin 1693: 430) = krş. *karabuğday* 'karabuğdaygillerden, tohumları için yetiştirilen, bir yıllık bitki' (TS 1204), gtt. *karaca*.

**?karaf/çaraf** (charaf) 'banchiero' I b [ITS ?*saraf* (charaf)] • *saraf* (saráf) 'banchiere' (Arg. 255); *sarraf* (sarraf) 'banchiere che presta' (Car. 286); *sárrāf* (særrāf) 'banchiere' (Men. 2948); *sarraf*, *saraf* 'banquier, changeur' (Vig. 361); *sarrāf* hlk. *saraf* 'banquier' (Zen. 567) < ar. *sarrāf* = gtt. *sarraf*.

**kardas** (cardas) 'frattello' I a • *gardaş* (gardasth) (Trac. 67); *kardaş* (chardasc) 'fratello' (Arg. 211) ~ *karındaş* (charendásci) 'fratello' (Arg. 212); *kardaş* (kardaś) 'frater' hlk. eski *karındaş* (Men. 3665) = hlk. *kardaş*, gtt. *kardeş*.

**kari** (chari) 'vna vecchia' I b • [Lupis anl.] gtt. *karı* 'yaşlı, ihtiyar' (TS 1217).

**karpac** (carpac) 'melon' III a • *ķarpuz* (charpúz) 'cocomero' (Arg. 212); *karpuz* (carpús) 'melone d'acqua' (Fer. 106); *karpuz* (karpus) 'anguria, cucumero' (Mol. 49); *ķarpuz*, *hīndüvāne* 'cocomero, melone d'acqua' ~ *ķarpuz* 'cucumero' (Par. 538) ~ *Ebū Cehel ķarpuzu*, *ḥanzāl* 'coloquintida, zuchetta amamara medicine' (Par. 435) ~ *ķarpūç* 'melone d'acqua' (Parigi 1665: 1345)<sup>127</sup>, ayrıca bkz. *ķarpuç kabaķ*, *ķış kabaķı* 'zucca grossa' (Par. 315); *ḥārbūze* (chærbūze), *ķāvun* (kāwun), *ķarpuz* (karpuz) 'melone' (Men. 1875) ~ *ķarpuz* (karpuz) 'melone d'acqua' (Men. 3578) < far. *ḥārbūz* = gtt. *karpuz*.

**kasap** (cařap) 'macellaro' I b • *ķasap* (chařsáp) 'becchaio' (Arg. 213); *kasap* (kafab) 'beccaria' (Mol. 69); *ķāsāb* (kæfāb) 'beccaio' (Men. 3702) < ar. *ķařřāb*.

**kasik** (cařich) 'cuchiare' II b = gtt. *kařık*.

**katrega** (cathrega) 'galea' I b • *katreka baluk*<sup>128</sup> (cátrecā balúc) 'balena' (Fer. 103); *ķadırġa*, *ķatırġa* (kadyrġha, katyrġha) 'galea' (Men. 3576) < yun. *katergoy* = gtt. *ķadırġa* 'hem yelken hem kürekle yol alan, özellikle Akdeniz'de kullanılmış bir savaş gemisi' (TS 1149).

**kayık** (caich) 'fusta' I b = gtt. *kaıık*.

**keçi/ketsi** (chiezi) 'capra' I b • *geçi* (ghieici) 'capra' (Mol. 81) = gtt. *keçi*.

**kesis** (chiefis) 'frati' I a • *keřış* (chiefćić) 'frate' (Arg. 217) = gtt. *keřış*.

**kidirellez** (chidirelles) 'santo georgio' I a • *ḥıdırelles* (chidirelles) (Trac. 52); *ḥıdırellez* (chederelléř) 'sto giorgio' (Arg. 199) < Hızır İlyās/Hıdırellez (< ar. Ḥıdır İlyās) (ETTL II 312) = gtt. *ḥıdırellez*.

<sup>127</sup> 'Par.' kısaltması ile verilen çalışmada kelimenin bu şekline tesadüf edilmemiştir. Bu nedenle doğrudan kaynağa bakılmalıdır.

<sup>128</sup> Çalışmada bkz. md. *ķadırġa balıġı*.

**kiliç/kilits** (chiliz) 'spada' II a • *kılıç* (chlicj) 'spada' (Arg. 218) = gtt. *kılıç*.

**kiz kardas** (chifcardas) 'sorella' I a • *kız kardaş* (chís cardásc) 'sorella' (Fer. 109); *kız kardaş*, *hemşira* (kis kardafc, hemfcira) 'sorella' (Mol. 413); *kız kardaş* (qez qardach) 'soeur' (Vig. 437); *kız kardaş* (qez qardach) 'soeur' (Mey. 592) = hlk. *kız kardaş*, gtt. *kız kardeş*.

**kiz<sup>a</sup>**(chis) 'figliola' I a • [Lupis anl.] gtt. *kız* 'dişi çocuk' (KBS 522).

**kiz<sup>b</sup>**(chis) 'vna giouine' I b • [Lupis anl.] gtt. *kız* 'delikanlı, genç kız'.

**kobur** (cobur) 'charcaffo' II a • *kubur* (cubúr) 'turcasso doue si pongono le fleccie, fatto di pelle' (Fer. 112); *ķubur* (kubur) 'capía, theca [ok kılıfı, sadak]' (Men. 3622) = gtt. krş. *kuburluk* 'tabanca kılıfı, sadak' (TS 1395).

**koce** (coge) 'vn vecchio' I b • *koca* (choggiá) 'vecchio homo, mercante' (Arg. 221) < = t. *koca* 'yaşlı' (KBS 529) = [Lupis anl.] gtt. *koca* 'yaşlı, ihtiyar' (TS 1336).

**koyi[n]** (choi) 'castrone' I b • *ķoyin* (choín) 'castrone' (Arg. 223); *ķoyun*, *ķuyun* (kojun, kujun) 'ovis' (Men. 3812) = gtt. *koyun*.

**krik** (chrich) 'quaranta' IV • *kırk*.

**krik bir** (chrich bir) 'quaranta vno' IV a.

**krik iki** (chrich ichi) 'quaranta doi' IV a.

**krik uç/uts** (chrich vz) 'quaranta tre' IV a.

**kirik durt** (chiric durt) 'quaranta quatro' IV a.

**kirik bes** (chirich bes) 'quaranta cinque' IV a.

**krik alti** (chrich alti) 'quaranta fei' IV a.

**krik yedi** (chrich iedi) 'quaranta fette' IV a.

**krik sekiz** (chrich fechis) 'quaranta otto' IV a.

**krik dokuz** (chrich docus) 'quaranta noue' IV a.

**kulak** (chulach) 'orecchie' II a.

**kurek** (curech) 'remi' I b = gtt. *kürek*.

**kursum** (curfum) 'piombo' II b • *kruşun*<sup>129</sup> (crusciún) 'pimbo' (Fer. 113); *ķurşun* (kurşun) 'pimbo' (Men. 3788), yakın anlamlı olarak *funduk* (funduk), *ķurşum* (kurşum), *güre* (güre), *güle* (güle) 'globus sphæricus, chemicus [küre şeklinde,

---

<sup>129</sup> Çalışmada bkz. md. *kurşun*.

kimyevîl' (Men. C. 655) = An.ağl. *kurşum*, *kuşum* (KBS 574), *gurguşum* DS 2198), gtt. *kurşun*.

**kusak** (cufach) 'cintura' II a • gtt. *kuşak*.

**kuyar** (quiar) 'cocomero' III a • *hıyar* (chiár) 'citriuolo' (Arg. 199); *hayar*<sup>130</sup> (haiar, chaïar) 'citriolo' (Car. 177) < ar. *ḥiyār* 'salatalık, badem adıyla bilinen sebze' (ETTL II 311) = gtt. *hıyar*.

**kuzi** (chuzi) 'agnello' I b • *kuzu* (qouzou) 'agneau' (Vig. 357) = gtt. *kuzu*.

**lana** (lana) 'verze' II a • *lahana* 'cauoli, verze' (Mol. 80,85) < yun. *lahanon* = gtt. *lahana*.

**lumoni** (lumoni) 'limoni' III a • *limón* 'limone' (Arg. 227); *limün* 'limone' ~ *limun ağacı* (limun aghaği) 'albero di limoni' ~ *limon rengi* (limon rengi) 'color citrino' (Men. 4220) < far. *limün*, rum. *lemoni* biçimi it.'dan alınmıştır (TDES 281-2).

**meanaci/meanatsi** (meanazi) 'losto' I b • *meyhāneci* (mejhāneği) 'oste, hoste.' (Men. 5068) < far. *meyhāne* + *ci* = gtt. *meghaneci*.

**mercemek/mertsemek** (merzemech) 'lentigie' II b • *mercimek* (mergiméch) 'lente ciuaia' (Arg. 232); *mercümek* (mergiuméc) 'letecchiá' (Fer. 118); *murtamuk* (murtamuch) 'cicerchia' (Car. 249); *mercemek* 'lente' (Par. 626) < far. *merdumek* (TS 1537), far. *merjume* (Ste. 1211) = gtt. *mercimek*.

**mermer** (mermer) 'marmoro' III a = ar. *mermer* < yun. *marmaron* (TS 1540).

**meskit**<sup>131</sup> (mefchit) 'chiefa' I a • *meskit* (meſchit) 'templum' (Meg.); *meçit* (mechit) 'templum Turcarum, moschea' (Mon. 97); *meçid* (meccid) 'chiesa' (Car. 239); *mesçid*, *mesçed* (mesçid, mesçed) 'templum' (Men. 4643) < ar. *mescid* = gtt. *mescit*.

**mustafa** (lamuftafa)<sup>132</sup> 'santo giouanni' I a.

**nar** (nar) 'pomi granati' III a • *enār* hlk. *nār* 'melogranato', *enār ağacı* (enār aghaği) 'albero di granati' (Men. 434) ~ *nār* 'melogranato', *nār ağacı* (nār aghaği) 'albero di granati' (Men. 5092) < far. *nār*, *enār* (TS 1631) = gtt. *nar*.

**niçi derler boni** (nici derler boni) 'come fe chiama qīta' II b • gtt. *nice derler bunu*.

**nout** (nout) 'ciseri' II b • *nohut* (nochut) 'ceci, legume' (Mol. 85) = gtt. *nohut*.

**odum** (odum) 'legna' II b [ITS 220 oduna] • *odume*<sup>133</sup> (hodume) 'legne' (VN 52); *odun* 'legno' (Par. 691) ~ *oṭunlı* 'legnato' (Par. 701); *odun* 'lignum' (Men. 494) = gtt. *odun*.

<sup>130</sup> Çalışmada bkz. md. *hıyar*.

<sup>131</sup> *Meskit*, *mescit*'in yabancı dillerdeki telaffuzu olmalıdır. Meynard, *mesgit* telaffuzunu İspanyolca, İtalyanca ve Fransızcanın etkisine bağlar: *De la prononciation "mezghid" s'est formé l'esp. mezquita, l'ital. meschita, et le franç. mosqueé* (Mey. 759).

<sup>132</sup> Kelimenin önündeki 'la' it. artikel olmalıdır.

<sup>133</sup> Çalışmada düzeltilmiş şekliyle bkz. md. *hodun*.

**oglam** (oglam) 'figliolo' I a • *oğlan* (oghlán) 'giouane' (Arg. 242); *oglam*<sup>134</sup> (oglam) 'figliuolo' (VN 51) = [Lupis anl.] gtt. *oğlan* 'erkek çocuk' (KBS 613).

**ogüz** (ogius) 'bo' I b • *öküz* (occhúf) 'il toro mafchio' (Arg. 245) < it. *bò* 'bue [öküz]' (Cortelazzo 2007: 189).

**oko** 'frize' II a • *ok* (óc) 'frezza, saetta' (Fer. 125) = gtt. *ok*.

**on** (on) 'diece' III b.

**on bir** (on bir) 'vndefe' III b.

**on iki** (on ichi) 'dodefe' III b.

**on uç/uts** (on vz) 'tredefe' III b • gtt. *on üç*.

**on durt** (on durt) 'quatordefi' III b • gtt. *on dört*.

**on bes** (on bes) 'quindefe' III b • gtt. *on beş*.

**on alti** (on alti) 'sedefe' III b.

**on yedi** (on iedi) 'decefette' III b.

**on sekiz** (on sechis) 'defdotto' III b.

**on dokuz** (on docus) 'defnoue' III b.

**ordek** (ordec) 'anedra' II a • gtt. *ördek*.

**ot** (ot) 'fuoco' II b • *ot* 'fuoco' (Arg. 244); *ot*<sup>135</sup> (ót) 'foco' (Fer. 125); *ot* (oth) 'ignis' (Meg.); *ot* (ott) 'ignis, focus' (Mon. 156); *od* (od) 'fuoco' (Men. 493) = gtt. *od* 'ateş' (TS 1669).

**otur** (otur) 'senti' III a.

**otuz** (otus) 'trenta' IV a.

**otuz bir** (otus bir) 'trenta vno' IV a.

**otuz iki** (otos ichi) 'treuta doi, d. trenra doi' IV a • gtt. *otuz iki*.

**otuz uç/uts** (otus vz) 'trenta tre' IV a.

**otuz durt** (otus durt) 'trenta quatro' IV a.

**otuz bes** (otus bes) 'trenta cinque' IV a.

**otuz alti** (otus alti) 'trenta fei' IV a.

<sup>134</sup> Çalışmada düzeltilmiş şekliyle bkz. md. *oglan*. Fakat m'li şekillere farklı metinlerde de tesadüf edilmesi böyle bir telaffuzun varlığına işaret edebilir.

<sup>135</sup> Çalışmada bkz. md. *od*.

**otuz yidi** (otus idi) 'trenta fette' IV a • gtt. *otuz yedi*.

**otusiekiz** (otus iechis) 'trenta otto' IV a [ITS 241 *otusekiz* (otufechis)] • gtt. *otuz sekiz*.

**otuz dokuz** (otus docus) 'trenta noue' IV a.

\***oyan** [m. oyar] (oiar) 'briglia' I b • *uyan* (hvián) 'brigla' (Arg. 280); *oyan* (oián) 'briglia, freno' (Fer. 153) < *oyan* 'zincir, hayvan gemi' (DS 3300).

**papaso/papazo** (papaffo) 'prete' I a • *papas, papaz* 'prete' (Par. 719); *papaz* ~ *papas* 'prete' (Men. 623) < yun. *pappas* = gtt. *papaz* 'Hristiyan din adamı' (TS 1761).

**parmaklarum** (parmaclarum) 'dide' II a • *barmak* 'deto' (Mol. 116) ~ *parmak* 'il dito' (Mol. 182); *barmak* 'deto della mano ò de la piede' (Par. 201) ~ *demür parmaqları* 'ferrata di finestra' (Par. 538) < [benim] *parmaklar + um* = gtt. *parmaklarım*.

**pianir** (pianir) 'formazo' II a [ITS 242 *penir*] • *penir, peynir* (penir, peinir) 'formaggio' (Mol. 82,152) < far. *panir* = gtt. *peynir*.

**pire** (pirhe) 'pulisì' II a.

**piskir** (pischir) 'touaglia' II a • *peşgîr* 'mantile di tauola' (Par. 727) = far. *pîş-gîr* 'havlu' (TS 1796) = gtt. *peşkir*.

\***saçu** (facu [ʔfaciu]) 'cauelli' II a [ITS 243 *saç* (faʒʒi)] • *saç* (sáccj) 'chapelli' (Arg. 252) = gtt. *saç*.

**sahat** (fahat) 'hore' III b • *sahat* (jahat) 'hora' (Meg.); *sā'át* (sā'æt) hlk. *sahat* (jahat) 'hora' (Men. 2516) < ar. *sā'at* = gtt. *saat*.

**saktan** (factan) 'cordoani' III a [ITS 243 ?*sakṭiyan* (fānctian)] • *sakṭiyan* (sacctián) 'cordouano' (Arg. 254); *sakṭiyan* (saktian) 'corium caprinum' (Mon. 170); *saḥṭiyan* (jachtian) 'corium caprinum' (Meg.); *sāḥṭiyyān, siḥṭiyyān* (fæchtijān, fychtijān) 'cordouano' (Men. 2566) < far. *saḥṭiyyān, siḥṭiyyān* 'leather, morocco [deri, maroken]' (Ste. 661).

**salamelek** (falamelech) 'bona vita' II b • *salamalekki* (salâmaléchchj) 'Dio ti falui' (Arg. 254); *selam aleyk* (sellam aliech) (bGeo. 68) < ar. *selâmun 'aleyke* 'Selam senin üzerine olsun'.

**sarap** (farap) 'vino' II b • *şarap* (sciárap) 'vino' (Arg. 266); *şarab* (sc=arab) 'vino' (Mol. 481); *şerāb* (şerāb) 'vino' (Men. 2790) < ar. *şerāb* = gtt. *şarap*.

**sarmsak** (farmfach) 'aglio' III a • *saramsak*<sup>136</sup> (Jarymfak) 'aglo' (Arg. 255); *sarumsak* (Jarumsak) 'alliu' (Meg.); *saromsok* 'allium' (Mon. 171); *sarımsak* (Jarymfak) 'aglio' (Men. 2602, 2916); *samırsak*, *samsak*, *sarsımak* (DS 3533).

**?savsey** (fausei) 'san antonio' I a.

**sekiz** (fechis) 'otto' III b.

**seksen** (fechsen) 'ottanta' IV b.

**senduk** (cenduch) 'caffa' II a [ITS 243 ?*sınduk* (fenduch)] • *sanduk* (sandùch) 'chafa' (Arg. 254); *sandūk*, *sundūk* (Jandūk, fundūk) 'arca' (Men. 2992); *sandık* (fandeq) 'caisse' (Vig. 364); *sendük* (DS 3581) < ar. *şandūk* = gtt. *sandık*.

**sev-** → *ala seversi*.

**sikir** (fichir) 'buffalo' I b • *sıgır* (sighır) 'vacca' (Fer. 138) = An.ağl. *seğer*, *sur*, *sir*, gtt. *sığır*.

**sitima** (fitima) 'febre' III a • *sıtma* (sittma) 'febre' (Arg. 217); *sitma*, *sutma* 'tremor, febris' (Mon. 174); *ısıtma* 'febre' (Par. 469) = gtt. *sıtma*.

**smarla-** / **smerla-** → *alasmarladi*, *allasmerladi*.

**sogan** (fogan) 'ceuolle' III a.

**spake** (spache) 'solda a cauallo' I b [ITS 243 *spai* (fpae)] • *spai* (spai) 'eques leuis armature' (Mon. 177); *sipāhî* (fipāhî) 'foldato a cauallo' (Men. 2534); *sipahi*, *ispahi*, *sipaha*, *ispaha* (fipahi, ifpahi, fipaha, ifpaha) 'fpahi' (Vig. 439); *sipāhî* ~ *sipāhe* 'cavalier, sepoy' (Joh. 681) < far. *sipāhî*, ayrıca XVI. yy. Venedik ağzında alıntı kelime olarak, *spāchi* (spāhi, spai) 'soldati turchi di cavalleria' (Cortelazzo 2007: 1281).

**suf** (fuf) 'zambelotti' III a • *sof* 'ciambellotto' (Mol. 89) < ar. *şūf* = gtt. *sof* 'bir çeşit sertçe, ince yünlü kumaş' (TS 1999).

**tabak** (tabach) 'scudelle' II b • ar. *ṭabak* (Zen. 595).

**tagaci/tagatsi** (tagazi) 'beretaro' I b [ITS 244 *takyacı* (tachiagi)] • *taḳyacı* (tacchiaggi) 'berrettaio' (Arg. 270); *taḳiyeci*, 'arāk-çînci' 'berettaro' (Par. 830); *takye* (taqyè) hlk. *takke* (taqqè) 'calotte' (Mey. 434) < ar. *ṭāḳıyye* = gtt. *takkeci*.

**takta** (tacta) 'affa' III a • *takta*<sup>137</sup> (tactá, tachtá) 'afse, tauola' (Arg. 270); *tahtá* 'tauola' (Fer. 146); *táhtá*, *táhtá* (tæchtæ, tæhtæ) 'affe, tauola' (Men. 1108), ayrıca bkz. *takta ko-*, *takdala-* (Car. 313) < far. *taḥte* (TS 2116) = gtt. *tahta*.

**tas** (tas) 'preda' III a • gtt. *taş*.

<sup>136</sup> Çalışmada bkz. md. *sarımsak*.

<sup>137</sup> Çalışmada bkz. md. *tahta*.

**tasik** (tafich) 'tempefta' III a • *taşıık* (taşık) 'exundans' → *taşkın, taşkun* (taşkyn, taşkun) (Men. 3068) = *taşık*.

**tauk** (tauch) 'galline' II a • *tauk* 'gallina' (aGeo. 624); *tauk*<sup>138</sup> (taúch) 'pollo' (Arg. 272); *tauk*<sup>139</sup> (taúc) 'gallina' (Fer. 147); *kara tauk* 'merula' (Mon. 125); *tauk* (tauch) 'gallina' (Car. 314); *tauk* ~ *tavuk* (tauk, tawuk) 'gallina' (Men. 3097) = ET *takığu*, OrT *takağu* (TDES 398), gtt. *tavuk*.

**terzi** (terzi) 'sartor' I b • *derzî* 'calzolaio' (Par. 319); *derzi* hlk. *terzî* 'sartor' (Men. 2055) < far. *derzî*.

**tirnak** (tirnach) 'ongie' II a • *tarnak* (tarnác) 'onghia' (Fer. 150); *dernak* 'unguis' (aGeo. 624) = gtt. *tirnak*.

**trepez** (trepes) 'tauola' II a • *trepez* (trepéf) 'tauola' (Arg. 277); *tırapeze* ~ *trapeze* (tyrapeze, trapeze) 'tauola, banco' (Men. 3093) < rum. *trapeze/tırapeze* (τραπέζα) 'masa, yemek masası' (TDES 417).<sup>140</sup>

**trunus** (trunus) 'mелaranzi' III a [ITS 244 *trunc*<sup>141</sup> (trung)] • Arg *turunç* (turúnci) 'mелarancia' (Arg. 246); *türünc* (türüng) 'mелarancio' (Men. 1162) < far. *turunc* (TS 2255) = *turuş* (DS 3996), gtt. *turunç*.

**tufek** (tufech) 'scoppietto' II a • *tüfenk* hlk. *tüfek* (tüfenk<sup>i</sup>, tüfek<sup>i</sup>) 'sclopetum' (Men. 1296) = An.ağl. *tüfeñk* (DS 4004), gtt. *tüfek*.

**tuz** (tus) 'sale' II a.

**uç/uts** (vz) 'tri' III b • gtt. *üç*.

**\*ustiker** [m. uestiker] (veftichier) 'artesano' I b [ITS 244 *ustiker* (vftichier)] • *usteker* (vftecchiér) 'maestro' (Arg. 280); *ustaker* (ustacier) 'arteggiano' (VN 52); *üstäker* (üftäk'ier) 'magister' (Men. 174) < far. *ustäger* 'maestro [usta]' (Zen. 36).

**var get** (varget) 'va con dio' III a.

**yamur** (iamur) 'pioza' II b • *yağmur* (jaghmur) 'pioggia' (Arg. 286); *yamur*<sup>142</sup> (iamúr) 'pioggia' (Fer. 157) = gtt. *yağmur*.

**yaniçeri/yanitseri** (ianizeri) 'fanti a piedi' I b • *inçiri* (ínciri) 'soldato' (Fer. 160); *yeiçeri* (ieiceri) 'fante, foldato' (Mol. 142)<sup>143</sup>; *yeñiçeri* (jen-y'ceri) 'nova militia' (Men. 5596).

<sup>138</sup> Çalışmada bkz. md. *tavuk*.

<sup>139</sup> Çalışmada bkz. md. *tavuk*.

<sup>140</sup> Eren, kelimenin Kumanlarda 'masa' anlamında kullanıldığını ve Türkçede ise 17. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlandığını kaydetmektedir (TDES 417). Lupis ve Argenti'de kelimenin henüz 16. yüzyıl başlarında da kullanımda olduğu görülmektedir.

<sup>141</sup> Çalışmada bkz. md. *turunç*.

<sup>142</sup> Çalışmada bkz. md. *yağmur*.

<sup>143</sup> Metinde sayfa numarası baskı hatasından dolayı bkz. 202.

**yat-** → *gilyat*.

**yay** (iai) 'arco' II a.

**yedi** (iedi) 'sette' III b • *yedi* (jedi) 'sette' (Men. 5565).

**yelek** (ielech) 'zippon' II a.

**yer** (ier) 'terra' II b.

**yetmis** (ietmis) 'settanta' IV b • gtt. *yetmiş*.

**yi-** → *getir yielum*.

**yimurcak** (imurgiach) 'morbo' III b • *yimurcak* (jmurgiách) 'pest' (Arg. 294); *yumurcak* (iumurgiac) 'peste, contagione' (Fer. 162); *yumurcak*, *yumurcak* (iumurgiach, iemurgiach) 'contagio, peste, pestilenza' (Car. 358); *yumurcak* (jumurgiak) 'peftis' (Men. 5609) = gtt. hlk. *yumurcak* 'veba hastalığında koltuk altında veya kasıkta çıkan çiban' (TS 2470-1), 'iyileşmeyen çiban' (DS 4317).

**yizun** (izun) 'vua' III a • *üzüm* (vfúm) 'vua' (Arg. 283); *üzüm*, *uzum* hlk. *yüzüm* (iüzüm) 'uva' (Men. 513) = gtt. *üzüm*.

**yokari** → *kalk yokari*.

**yoblek** (ioblech) 'camisa' II a • *yümlek*<sup>144</sup> (júmléch) 'camiscia' (Arg. 191); *gumelek* (guimelech) 'camisia' (VN 53); *gümlek* (ghiumléc) 'cammicia' (Fer. 88); *gümlek*, *gümelek* (giumlek, giumelek) 'indufium' (Meg.); *gümlek* (giumlek) 'indusium' (Mon. 96); *gümlük* (ghiumluch) 'camicia' (Car. 166); *gönlek* hlk. *gömlek* (g'ön-lek<sup>i</sup> hlk. g'ömlek<sup>i</sup>) 'camiscia' (Men. 4088) ~ *gömlek* (g'ömlek<sup>i</sup>) 'camiscia' (Men. 4093) = gtt. *gömlek*.

**yonder** (ionder) 'piccha' II a • *gönder*, *yönder*<sup>145</sup> (ghiondér, jondér) 'lancia' (Arg. 189) < rum. *gönder* (κονταρί [kontari]) 'bayrak çekilen direk; üvendire, uzun sırık, mavna sırtığı' (TDES 162) = gtt. *gönder*.

**yul** (iul) 'strade' II b [ITS 245 *yol* (iol)] • *yol* (jol) 'strada' (Arg. 295); *su yulı*, *su yolu* (su iuli, sù ioli) 'acquaio' (Car. 300) = gtt. *yol*.

**yul** (iul) 'rosa' III a • *gül* (ghiul) 'rosa' (Arg. 109); *gül* (giul) 'rosa' (Mon. 96) < far. *gül* = gtt. *gül*.

**yuz** (ius) 'cento' IV b • gtt. *rakam, yüz*.

**zeytin yak** (zeitiniach) 'olio de oliua' II b • *zeytin yağ* (xeittín jagh) 'olio' (Arg. 299) < ar. *zeytūn* + *yağ*(ı) = gtt. *zeytin yağı*.

<sup>144</sup> Çalışmada bkz. md. *gümlek*.

<sup>145</sup> Çalışmada bkz. md. *gönder*.

## İŞARETLER VE KISALTMALAR

|         |                                                                                      |        |                                                                                      |
|---------|--------------------------------------------------------------------------------------|--------|--------------------------------------------------------------------------------------|
| *       | varsayılan biçim.                                                                    | KBS    | Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü (bkz. Gülensoy 2007). |
| →       | madde başı gönderme işareti.                                                         |        |                                                                                      |
| ><      | gelişme işaretleri.                                                                  | krş.   | karşılığı.                                                                           |
| ~       | eş zamanlı kullanım.                                                                 | m.     | metinde.                                                                             |
| aGeo.   | Georgieviz 1544 (bkz. Yağmur 2014).                                                  | md.    | madde.                                                                               |
| An.ağl. | Anadolu ağızları.                                                                    | Meg.   | Megisero 1612.                                                                       |
| anl.    | anlam.                                                                               | Men.   | Meninski Thesaurus 1680 (bkz. tıpkı basım 2000).                                     |
| ar.     | Arapça.                                                                              | Men.C. | Meninski Complementum 1680 (bkz. tıpkı basım 2000).                                  |
| Arg.    | Argenti 1533 (bkz. Adamović 2001).                                                   | Mey.   | Meynard 1881 (bkz. tıpkı basım 1971).                                                |
| bGeo.   | Georgieviz 1567.                                                                     | moğ.   | Moğolca.                                                                             |
| bkz.    | bakınız.                                                                             | Mol.   | Molino 1641.                                                                         |
| BM      | British Museum.                                                                      | Mon.   | Montalbano 1630 (bkz. Rocchi 2014).                                                  |
| BS      | Bayerische Staatsbibliothek.                                                         | OrT    | Orta Türkçe.                                                                         |
| bulg.   | Bulgarca.                                                                            | Par.   | Parigi (bkz. Kartallıoğlu 2015).                                                     |
| Car.    | Carradori 1650 (bkz. Rocchi 2011).                                                   | rum.   | Rumca.                                                                               |
| Cla.    | Clauson 1972.                                                                        | sırp.  | Sırpça.                                                                              |
| Clo.    | Clodii 1730.                                                                         | Ste.   | Steingass 1892 (bkz. tıpkı basım 1998).                                              |
| ç.      | çokluk.                                                                              | t.     | Türkçe.                                                                              |
| d.      | doğrusu.                                                                             | TAR    | Yeni Tarama Sözlüğü.                                                                 |
| Dev.    | Devellioğlu 1962.                                                                    | TDES   | Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü (bkz. Eren 1999).                                    |
| DS      | Derleme Sözlüğü.                                                                     | Trac.  | Tractatus De Moribus 1481 (bkz. Stein 1995/96).                                      |
| ET      | Eski Türkçe.                                                                         | TS     | Türkçe Sözlük.                                                                       |
| ETTL I  | Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı I (bkz. Tietze 2001).                   | TTS    | Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü.                                                         |
| ETTL II | Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı II (bkz. Tietze 2009).                  | vb.    | ve benzeri.                                                                          |
| far.    | Farsça.                                                                              | vd.    | ve diğerleri.                                                                        |
| Fer.    | Ferraguto 1611 (bkz. Rocchi 2012).                                                   | Vig.   | Viguiet 1790.                                                                        |
| gtt.    | güncel Türkiye Türkçesi.                                                             | VN     | Vocabulario Nuovo 1567 (bkz. Adamović 1976).                                         |
| hlk.    | halk dili.                                                                           | Wen.   | Wenner 1622 (bkz. Stachowski 2015).                                                  |
| it.     | İtalyanca.                                                                           |        |                                                                                      |
| ITS     | Ein Italienisch-Türkisches Sprachbuch Aus Den Jahren 1525-1530 (bkz. Adamović 1975). |        |                                                                                      |
| Joh.    | Johnson 1852.                                                                        |        |                                                                                      |

yun. Yunanca. Zen. Zenker 1866-1876.

#### KAYNAKÇA

- ADAMOVIĆ, Milan (2001), *Das Türkische des 16. Jahrhunderts Nach den Aufzeichnungen des Florentiners Filippo Argenti (1533)*, Göttingen: Pontus Verlag.
- ADAMOVIĆ, Milan (1975), "Ein Italienisch-Türkisches Sprachbuch Aus Den Jahren 1525-1530", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 67: 217-247.
- ADAMOVIĆ, Milan (1976), "Vocabulario nuovo mit seinem türkischen Teil", *Rocznik Orientalistyczny*, 38: 43-69.
- BOERIO, Giuseppe (1829), *Dizionario del Dialetto Veneziano*, Venezia.
- CAHEN, Claude (2012), *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (Çev. Erol Üyepazarcı), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- CLAUSON, Sir Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Great Britain: Oxford University Press.
- CLODII, Johannis Christiani (1730), *Compendiosum Lexicon Latino-Turcico-Germanicum*, C. I-II, Lipsiæ.
- CORTELAZZO, Manlio (2007), *Dizionario veneziano della lingua e della cultura popolare nel XVI secolo*, Padova: Collana Cultura Popolare Veneta, La Linea Edrice.
- DENY, Jean (1995), *Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları, Türkiye Türkçesi*, (Çev. Oytun Şahin), Ankara: TDK Yayınları.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1962), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Doğu Matbaası.
- EREN, Hasan (1999), *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- FILIPOVIĆ, Rudolf (1986), "The Beginnings of Lexicography in Croatia", *The History of Lexicography*, (Ed. Reinhard Hartmann), Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- GEORGIEVIZ, Bartholomæo (1567), *De Turcarum Moribus Epitome*, Lvgdvni.
- GÜLENSOY, Tuncer (2007), *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, C.I-II, Ankara: TDK Yayınları.
- İNALCIK, Halil (2009), *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ 1300-1600*, (Çev. Ruşen Sezer), İstanbul: YKY.
- İNALCIK, Halil (2013), *Rönesans Avrupası Türkiye'nin Batı Medeniyeti ile Özdeşleşme Süreci*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- JOHNSON, Francis (1852), *Dictionary, Persian, Arabic and English*, London: W<sup>m</sup>. H. Allen and Co.
- KARTALIOĞLU, Yavuz (2015), *Bernardo da Parigi, Söz Kitabı (Roma 1665), İtalyanca-Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yayınları.
- KARTALIOĞLU, Yavuz (2010), "The Vowels of Turkish Language in Transcription Texts", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 27: 85-112.
- MEGISERO, Hieronymo (1612), *Institutionum Lingvæ Turcicæ*, Lipsiæ.
- MENINSKI, Francisco Mesgnien (2000), *Thesaurus Lingarum Orientalium Turcicae-Arabicae-Persicae (1680)*, C. I-III, (haz. Stanisław Stachowski - Mehmet Ölmez), İstanbul: Simurg.

- MENINSKI, Francisco Mesgnien (2000), *Complementum Thesauri Linguarum Orientalium* (1680), C. V, (Haz. Stanisław Stachowski - Mehmet Ölmez), İstanbul: Simurg.
- MEYNARD, A.C. Barbier de (1971), *Dictionnaire Turc - Français* (1881), C. I-II, Amsterdam: Philo Press.
- MOLINO, Giovanni (1641), *Dittionario Della Lingua Italiana Tvrchesca*, Roma.
- OVDIN, Antoine (1693), *Dittionario Italiano e Francese*, Venise.
- PARIGI, Bernardo da (1665), *Söz Kitābı Vocabolario Italiano Tvrchesco*, C. I-III, Roma.
- PEDANI, Maria Pia (2010), *Inventory of the Lettere Scritture Turchesche in the Venetian State Archives*, Leiden-Boston: Brill.
- PEDANI, Maria Pia - BORTOLOZZO, Patrizia (2010), *Le carte del Sultano nell'Archivio di Stato di Venezia Catalogo della Mostra*, 21 Settembre-15 Ottobre 2010, Venezia.
- ROCCHI, Luciano (2011), *Il Dizionario Turco-Ottomano di Arcangelo Carradori (1650)*, Trieste: Edizioni Università di Trieste.
- ROCCHI, Luciano (2012), *Il 'Dittionario della Lingua Turchesca' di Pietro Ferraguto (1611)*, Trieste: Edizioni Università di Trieste.
- ROCCHI, Luciano (2014), *I Repertori Lessicali Turco - Ottomani di Giovan Battista Montalbano (1630 ca.)*, Trieste: Edizioni Università di Trieste.
- STACHOWSKI, Marek (2015), "Osmanisch-türkische Appellativa im Reisebuch von Adam Wenner (1622)", *Kutadgu Nom Bitig Festschrift für Jens Peter Laut zum 60. Geburtstag*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag: 593-607.
- STEIN, Heidi (1995/96), "Das Türkische Sprachgut Im 'Tractatus De Moribus, Conditionibus Et Nequicia Turcorum' (1481) Des Georg Von Ungarn", *Archivum Ottomanicum*, 14: 39-78.
- STEINGASS, F. (1998), *A Comprehensive Persian - English Dictionary*, Beirut-Lebanon: Librairie du Liban Publishers.
- TDK (1965-1993), *Derleme Sözlüğü I* (2. bs. 1993), II-XII (1965-1983), Ankara: TDK Yayınları.
- TDK (1983), *Yeni Tarama Sözlüğü*, (haz. Cem Dilçin), Ankara: TDK Yayınları.
- TDK (1995-1996), *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü I* (1995), II-VIII (1996), Ankara: TDK Yayınları.
- TDK (1998), *Türkçe Sözlük*, C. I-II, Ankara: TDK Yayınları.
- TIETZE, Andreas (2002), *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, C. I, İstanbul-Wien: Simurg.
- TIETZE, Andreas (2009), *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, C. II, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- TULUM, Mertol (2014), "Meninski'ye Göre XVII. Yüzyıl İstanbul Türkçesi'nde /ı/ Ünlüsü", *Türkiyat Mecması*, C. 24, Bahar: 99-112.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1988), *Osmanlı Tarihi*, C. I, Ankara: TTK Yayınları.
- VALENTIANO, Pietro Lupis (1527), *Opera Nvova Che Insegna a Parlare la Lingva Schiavonescha alli Grandi alli Picoli et alle Donne*.
- VIGUIER, M. (1790), *Éléments De La Langue Turque*, Constantinople.
- YAĞMUR, Ömer (2014), "De Turcarum Ritu Et Cereamoniis (1544) İçerisinde Bulunan Çeviri Yazılı Sözlük Üzerine", VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi 30 Eylül - 4 Ekim 2013 İstanbul, Bildiri Kitabı II, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 619-633.

ZENKER, Julius Theodor (1866-1876), *Türkisch-Arabisch-Persisches Handwörterbuch*, C. I-II, Leipzig:  
Verlag Von Wilhelm Engelmann.